

AGOST 2023

CASTELLÓ EN FESTES

SINCE 1965

Bones Festes

INDUSTRIAS VIDECA S.A.

Ctra. Pobra Llarga, s/n P.O. Box 7 · 46270 CASTELLÓ · (Valencia) · SPAIN
Tel. +34 96 245 20 08 · Fax +34 96 245 41 28 · E-mail: videca@videca.es

www.videca.es

Festes Majors
i de Moros i Cristians
Castelló 2023

del 6 al 28 d'agost

CASTELLÓ
POBLE FESTER

Sara Mas Murillo

Autora de la portada

El meu nom és Sara Mas i soc de Castelló. No vaig nèixer ací i mai hi he viscut permanentment, però les meues arrels són castellonenques, perquè mon pare, els meus tios, cosins i iaïos són naturals del poble. Des que vaig nèixer he vingut al poble tots els anys de ma vida, especialment en Nadal, Pasqua i festes.

Fins on puc recordar, dibuixar ha sigut –i és– en mi una passió des que era una xiqueta, però a mesura que creixia la meua passió creixia amb mi, fins que a l'hora de decidir pel meu futur vaig guiar-me pel meu cor.

Ara acabe de graduar-me en Belles Arts a la Universitat Complutense de Madrid, etapa que per a mi ha estat un període de trobades, passions, respostes i bones companyies. He après a estimar, desafiar i gaudir de l'art; però, sobretot, he viscut noves experiències, he trobat altres camins i he estat sempre orgullosa d'on vinc.

Durant estos anys he descobert Castelló de mil formes diferents, que m'han inspirat i m'han ajudat a connectar amb qui soc. Al llarg d'este temps, he fet nombrosos projectes sobre el poble i els voltants, com si hi haguera una força invisible que m'obligara a contar a tot el món com de preciosa és la seua cultura i la importància de preservar-la, i com de còmoda que em sent sempre que estic ací.

A mesura que passen els anys m'enamore encara més de Castelló, de la seua gent, del seu paisatge i, sobretot, de les seues tradicions. Per això, és tan important per a mi poder tindre este espai en el llibre de festes d'enguany, per a contar a tot el món com estime este poble; i sobretot per fer feliços la meua família i amistats d'ací, per a enorgullir la meua volgutíssima iaia i per a honrar la memòria del meu iaio, a qui sempre recordem.

© d'aquesta edició:
Ajuntament de Castelló

Edita:
Ajuntament de Castelló
Regidoria de Cultura

Coordinació:
Raymi Navalón Peris

Correcció d'estil i coordinació d'articles:
Rubén Galera Hernández

Disseny, maquetació i impressió:
ipl@iplgrafica.com / 962 590 036
La Pobla Llarga

Dipòsit legal:
V-2509-2019

Agraïm a totes les persones l'aportació desinteressada de les seues fotografies personals, que completen i enriqueixen el llibre de festes. En especial a Joanjo Puertos. Del contingut dels textos signats, en són responsables les persones autores.

Imatge de la pàgina 9 cedida per Carlos Puertos Badal.

Sumari

Alcalde de Castelló	4
Regidor de Cultura Festiva	6
Associació Festera de Moros i Cristians	8
Rector de Castelló	10

Protagonistes de les festes

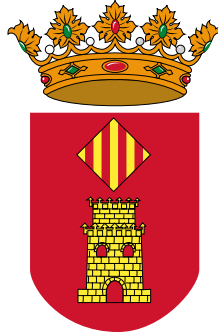
Sultania 2023	12
Capitania 2023	14
Festera i Fester Majors 2023	16
Festeres i Festers 2023	18
Director i presentadora de l'Homenatge a la Música Festera	24
Pregoner	25
Programa Oficial d'Actes	26

La nostra gent, la nostra història

PREMIS AUSIÀS MARCH DE POESIA INFANTIL	34
ELS BATLES DE CASTELLÓ EN L'ÈPOCA FORAL (1486-1703) I EL JURAMENT DE FRANCESC MORANTÍ	36
Valerià Benetó Ferrando	
BERNAT FRANCÉS MARQUÉS, RODER DE CASTELLÓ	39
Manel Arcos i Martínez	
LA PLANIFICACIÓ DEL PONT DEL RIU D'ALBAIDA DE CASTELLÓ (1881)	42
Rubén Galera Hernández	
QUE VINGA LA LLUM: ELS PRECEDENTS DE L'ENLLUMENAT ELÈCTRIC A CASTELLÓ	47
José Vicente Climent Vila	
ELS CURSOS INTERNACIONALS DE MÚSICA A CASTELLÓ (1991-1999)	50
Raül Seguí Penadés, Rafael Estrada Puertos i Susanna Pallàs Garrigues	

Castelló vist des de...

MADRID I SESEÑA. Penélope Pérez Espinosa	54
BADAJOS. Leo Moreno Pons	56
PARÍS. Carolina Castells Alfonso	59
Les Festes de fa cinquanta anys: 1973	61
Memòria gràfica	70
Guia comercial	78

Horte Gómez Llácer

Alcaldessa de Castelló

Castelló és poble i sentiment

Benvolgut poble, enguany tinc la gran oportunitat de dirigir-me a tots vosaltres com a alcaldessa de Castelló, que és per a mi és un repte que estic vivint amb gran estima, dedicació i devoció. És per a mi un veritable orgull poder dirigir-me a tot el veïnat en este discurs, on vull aprofitar per a fer un crida a la raó, la serenitat, el respecte i la tolerància, perquè som sers racionals que formem part d'este món i d'esta societat, que hem de vetlar i cuidar.

Cada any, amb l'arribada de l'estiu, comencem a percebre una indescriptible olor de festes que se'ns fica en la pell a tot el veïnat castellanenc. Amb este fet, renaix novament el sentiment que marca l'arribada de les Festes del poble.

Com bé sabeu, el mes d'agost és important per a tots nosaltres, perquè les agulles del rellotge marquen l'arribada de la festa i ens vestim de gala per a celebrar-la. I són precisament les manetes del rellotge, les que van parant-se davant les diferents associacions que componen la festa castellanenca marcant el vostre esforç i la vostra dedicació. Per este motiu, vull donar-vos les gràcies i lloar tota la vostra tasca, perquè heu estat fent una gran faena al llarg de l'any perquè les Festes siguen possibles.

Igualment, any rere any, les diferents associacions i entitats que conformen el nostre teixit associatiu preparen, planifiquen i organitzen cada esdeveniment, perquè tot estiga a punt de la millor manera possible. També gràcies a vosaltres.

M'agradaria fer una especial menció, i donar l'enhorabona, a l'Associació Festera de Moros i Cristinas, ja que heu fet que s'incremente el vostre nombre de membres fins a arribar a més de 600. Això demostra que les festes de Moros i Cristians tenen molta força i vitalitat. Aprofite, també, per a donar l'enhorabona

a la Capitania dels Roders, Emma Correal Bernabeu i Vicent Aranda Martí, i a la Sultania dels Califes-Tua-regs, Yurema Talens Tebar i Omar Marco Vidal. Gràcies per la vostra dedicació i treball.

Igualment, també vull donar l'enhorabona a les Festeres i els Festers, ja que també sou els grans protagonistes. Ens heu mostrat que la societat canvia, els temps evolucionen i les tradicions es modernitzen i s'adapten per a poder continuar avant. Enguany podrem gaudir, per primera vegada, d'una gran diversitat entre els Festers i les Festeres de Castelló, fet pel qual deixarem una gran empremta en la igualtat del nostre poble, que sempre ha sigut exemple en este àmbit. I no defallirem per mantindre-la. No em puc estar de donar l'enhorabona als màxims representants, els Festers Majors Desam Ordunez Alabort i Pau Juan Martorell: vos esperen unes grans Festes. Espere que les gaudiu al màxim junt amb la vostra cort, amb què tindreu molts bons moments i experimentareu grans sentiments.

Per acabar, vull remarcar que les Festes de Castelló són un gran orgull per a tot el nostre poble, perquè és el moment en què engalanem els carrers i obrim les diferents cases festeres com ara les comparses, els casals, les places i els parcs del poble. Tots estos llocs canvien totalment, ja que en molts d'ells apareixen escenaris, fileres de cadires que anuncien algun acte, etc. Així mateix, als nostres carrers sona i resona la música sense parar, i per ells passen les cercaviles amb les Festeres i els Festers, les desfilades i les processons. En definitiva, el nostre poble es convertix en un estampa tendra i familiar, que ens mostra com és la festa castellanenca i quin és el nostre tarannà.

Vos desitge que gaudiu d'unes bones festes.

Xavier Tortosa Penadés

Regidor de Cultura Festiva

Estimat poble de Castelló,

Quan ja portem dies i nits en què la calor ha passat a ser una part important del nostre dia a dia, com cada any, arriben les Festes Majors i de Moros i Cristians. I d'esta manera tan autòctona donem per finalitzat l'estiu, ja que, des de sempre, les Festes d'agost han estat el punt d'inflexió entre la diversió de les vacances de l'estiu i el pas a la rutina que el setembre ens sol oferir.

Doncs bé, una vegada més tinc la gran sort i el privilegi de poder arribar fins a les vostres cases com a regidor de Cultura Festiva de l'Ajuntament del nostre poble. I a tu, que m'estàs llegint, com a veí o veïna de Castelló, et dec esta oportunitat que emprenc novament amb moltes ganes, energia renovada i mil idees que portarem a terme durant esta legislatura. Per això, gràcies per haver confiat de nou amb mi per a fer de Castelló un poble més fester.

Agost és el mes per excel·lència de les Festes Majors, però també de les de Moros i Cristians: dos festes que, des de fa molts anys, viuen i conviuen amb perfecta sintonia, i que quadren els seus engranatges a la perfecció per a fer possible les millors festes de la Ribera. Si per una banda les Festes Majors ens oferixen actes com la presentació de les Festeres i els Festers, el Cara a Cara, la processó dels *melonets*, la nit del *remember* o la nit de les paelles, entre altres; les Festes de Moros i Cristians fan possible que revivim la història que ens ha fet créixer com a poble i ens enorgullix el fet de vore el gran nombre de participants el dia de l'Entrada de Moros i Cristians, on centenars de forasteres i forasters visiten Castelló per a gaudir d'este meravellós espectacle.

Enguany, els Roders i els Califes-Tuaregs són els grans amfitrions de la festa, ja que tenen la gran responsabilitat que els atorga la Capitania i la Sultania, càrrecs representatius que enguany recauen en Emma i Vicent, pel bàndol cristià, i amb Yurema i Omar, pel bàndol moro. Estic segur del seu gran saber fer, per això deixem en les seues mans la gran

tasca de lluir i representar la gran festa de Moros i Cristians.

D'altra banda, les encarregades de representar enguany les Festes Majors, ostentant els càrrecs de Festers i Festeres, són dos quintades de joves. Estos xics i xiques tenen una cosa molt clara: no volen ser uns Festers qualssevol, sinó que volen deixar marca en la història de les Festes de Castelló. Crec que queda ben clar que els temps han canviat i, per tant, les institucions han d'adaptar-se, han de canviar, han de millorar i, com no, han de donar suport a qualsevol nova vessant que millore la vida de la ciutadania. Per això, des de l'Ajuntament mai no deixarem de banda els i les nostres joves, perquè són el futur i tenen la responsabilitat de dissenyar-lo a la seua forma, i nosaltres tenim la tasca d'ajudar-hi.

Enguany quedaran gravats, també en la història de Castelló, dos nous Festers Majors: Desam i Pau, dos joves que mai descansen. Des que varen ser proclamats Festers Majors, la il·lusió amb què viuen este càrrec ha fet i farà que, junt amb la resta de Festeres i Festers, donen un toc d'alegria i diversió a les nostres Festes d'agost.

Pel que fa a les Festes d'enguany, estes seran tradicionals, però amb alguns tocs renovats que s'han basat en les recomanacions del veïnat i del Consell Municipal de Festes; i també en la compatibilitat del descans i de la festa. Per això continuem intentant escampar els actes a les places, als carrers i als parcs de la nostra localitat. Ara només cal que vosaltres poseu les ganes i l'entusiasme perquè s'avale l'èxit de les Festes de 2023. Com ja sabeu, Castelló és un poble fester i, per tant, hem de demostrar-ho.

Des d'ací vos anime que participeu activament en cada acte i que gaudiu de les Festes com mai, ja que amb eixe motiu han estat preparades.

Castelloneres i castelloners, gaudiu de les Festes Majors i de Moros i Cristians 2023!

Salutacions.

CASTELLÓ
POBLE FESTER

Associació Festera

de Moros i Cristians

Noves festes, nous reptes

A ningú sorprendrà si diguem que l'any passat va ser molt especial per a la festa de Moros i Cristians de Castelló. La celebració dels 50 anys es va emmarcar en tot un seguit d'actes i iniciatives que ens van demostrar que és una festa totalment consolidada i arrelada al nostre poble. Però sobretot, el que més ens va arribar va ser la calidesa que tots i cadascun dels veïns i veïnes ens van fer arribar a través de molts canals, i especialment aquell que sembla que darremament estem oblidant: el cara a cara.

La nostra és una festa que es viu a flor de pell, que beu del contacte amb la gent, que conviu al carrer i que es manifesta de manera exuberant en cada acte, en cada nota i en cada tro de pólvora. I per això mateix, necessitem l'impuls de la gent més propera per a continuar-la amb tota la il·lusió i entusiasme amb què sabem gaudir-la. I sense cap tipus de dubte, hem rebut l'empenta definitiva per a seguir treballant amb tota l'esma del món perquè no desaparega mai.

Esta perspectiva que tots hem après durant cinquanta anys, ens ha ensenyat que, com en totes les coses, la nostra festa ha viscut diferents cicles. Ara mateix les comparses creixen i hem assolit el major nombre de festers i festeres de tota la història. I això, lluny de fer-nos caure en el parany del conformisme, ens genera una responsabilitat que no podem defugir. Cal aprofitar el moment per a construir una estructura ferma i que garantisca el futur de la festa, cal

treballar la base i cuidar-la perquè s'eduque una generació que estime la festa tal com l'han estimada els qui en algun moment n'han format part. En definitiva, és el moment d'optar a l'excel·lència, d'entendre que tenim una responsabilitat amb el nostre poble i que no podem fallar. A Castelló li agrada la festa, li agraden els carrers plens, la música, la història, la cultura... I junt amb les altres entitats festeres, tenim el deure de no defraudar-los.

Ha passat un any i, com sempre, el relleu està garantit. Enguany el plaer de representar-nos l'ostentaran les comparses dels Roders i dels Califes-Tua-regs. Amb Vicent, Emma, Yurema i Omar ocuparem el poble per a oferir tota la nostra esplendor i que tothom la puga gaudir en algun moment. Seran els encarregats de succeir una Capitania i una Sultania exemplars que han viscut el càrrec amb passió i molta responsabilitat. Ramon, Reyes, Vicent i Andrea ja formen part de la nostra història, i des de l'AFMiC els volem agrair tota la seua excel·lent actitud.

Només ens queda adreçar-nos a tot el poble de Castelló. Des de l'AFMiC treballarem per a bastir les millors festes de Moros i Cristians possibles. Vos convidem a formar-ne part. Acosteu-vos a les nostres seues, als nostres actes, gaudiu amb nosaltres i fem, entre tots i totes, una festa millor que siga digna de representar la història i la cultura festiva del nostre poble.

CASTELLÓ

EN FESTES

AGOST 2023

Álvaro Armengol Moscardó

Rector de Castelló

Al final de les vacances d'estiu, iniciant la rutina anual de la nostra vida quotidiana, celebrem amb cura i il·lusió les Festes Majors de Castelló en honor al Santíssim Crist dels Prodigis i als sants Abdó i Senent, una celebració embellida amb els Festers i les Festeres i els Moros i Cristians.

Parlar del Santíssim Crist dels Prodigis i dels sants Abdó i Senent és parlar d'una llarga història del nostre poble. Als seus peus, el poble de Castelló ha posat les seues preocupacions, ha expressat les seues necessitats, ha suplicat la seua intercessió i, obrint-los el cor, ha buscat en ells –sobretot en els moments d'adversitat–, una paraula d'esperança que els ajudara a fonamentar la seua vida en valors sòlids i fidels.

Un any més celebrem esta festa, a pesar que han canviat el temps, les circumstàncies, els valors, el sentit de les nostres vides i el motor de la nostra història. En canvi, el Santíssim Crist dels Prodigis segueix amb els braços oberts per a tots nosaltres, manifestant-nos de forma icònica l'amor que el pare ens ha tingut, entregant el seu propi fill a la mort per amor a cada u de nosaltres. En altres paraules, la seua sang ens ha netejat i ha obert a l'home d'ahir, de hui i de demà, el camí a l'esperança.

Visquem este temps amb goig i alegria fent present, a través de cada activitat, allò que a l'interior estem cridats a viure: la fe, l'alegria de l'esperit, l'esperança en l'amor i la comunió en la unitat.

Finalment, vull agrair a tots aquells que fan possible esta festa el seu esforç, és a dir, a l'Ajuntament, als Festers i les Festeres, als Moros i Cristians i a tots aquells que participen de forma directa o indirecta en l'organització.

Gràcies per la vostra implicació.

ACTES RELIGIOSOS

DISSABTE 19 D'AGOST

19.30 h.

SANTA MISSA en honor als Sants de la Pedra Abdó i Senent, a l'església parroquial.

DIUMENGE 20 D'AGOST

10.00

CERCAVILA de les Festeres i Festers per anar a missa.

11.00 h.

SANTA MISSA en honor als Sants de la Pedra Abdó i Senent, a l'església parroquial.

DIMARTS 22 D'AGOST

12.00 h.

SANTA MISSA en honor al Santíssim Crist dels Prodigis, a l'església parroquial. En acabar la missa, CERCAVILA de les Festeres i Festers.

20.30 h.

PROCESSÓ SOLEMNE del Crist dels Prodigis.

Protagonistes de les Festes

Sultania 2023

Comparsa Califes-Tuaregs

Benvinguts i benvingudes a les festes de Moros i Cristians.

És un honor per a nosaltres donar-vos la benvinguda a esta celebració plena de tradició, color i emoció. Les festes de Moros i Cristians són un testimoni vívid de la rica història i cultura valenciana.

Durant estos dies, els nostres carrers es convertixen en escenaris on es recreen les batalles històriques entre moros i cristians. Les desfilades són un espectacle impressionant, amb els seus vestits brillants, música encesa i els característics arcabussos. Així mateix, les representacions teatrals, les danses tradicionals i els actes religiosos ens transporten a èpoques passades i ens permeten reviure els esdeveniments que han marcat la nostra identitat.

Estes festes són una oportunitat única per a connectar amb les nostres arrels i compartir la nostra passió per la història i la cultura valenciana amb tots vosaltres.

Vos convidem a participar activament, a gaudir de cada moment i a deixar-vos envoltar per la màgia d'estes festes. Tant si son moros o cristians, tots som part d'esta gran família que celebra la diversitat i la convivència.

Desitgem que estes festes vos brinden moments inoblidables, que creen llaços i deixen records plens d'emoció i de felicitat. Així que prepareu-vos per a viure una experiència única i que comencen les festes de Moros i Cristians.

Visca la festa! Visca els Moros i Cristians!

Yurema Talens Tebar i Omar Marco Vidal

Emma Correal Bernabeu i Vicent Aranda Martí

Capitania 2023

Comparsa Els Roders

Les festes de Moros i Cristians sempre han format part de cadascun de nosaltres i les hem viscudes de formes diferents, però al final la nostra línia s'ha unit per a acabar ací.

Per part meua, Emma, vull dir-vos que vinc d'una ciutat on les festes de Moros i Cristians també desperten un fort sentiment en mi. Al principi d'arribar a Castelló, moltes persones em preguntaven si no preferia seguir en la ciutat, que este és un poble molt xicotet i que ho notaria molt. Però puc dir que no em pot agradar més viure ací. Eixir al carrer, conèixer la gent, i sobretot ells a mi, per ser la "forastera". Que tots s'ajuden, que s'allarguen la mà. És difícil d'explicar, però puc dir que és com formar part d'una comunitat, on els meus fills poden créixer i jugar als carrers.

D'altra banda, este mateix sentiment el tinc amb les festes de Moros i Cristians. Puc dir que, per diferent que siga entre uns i altres, el sentiment de tots és el mateix. També sentim la mateixa sensació quan eixim a desfilars, quan comença la música i t'envaïx el cos, quan estàs amb els teus en la comparsa, o quan estàs amb els altres en la seua. I ací torna a jugar un paper important el sentiment de comunitat que trobe en este poble, perquè torna a jugar este avantatge de conèixer-nos tots, d'ajudar-nos i de sentir-te a casa, estant en casa de tots.

Jo, Vicent, vaig nàixer Roder. He crescut en estes festes, he vist la seua evolució i he viscut la meua. En estes festes vaig ser xiquet, adolescent, adult i pare. Ara entenc quan als meus pares se'ls omplia la boca dient que jo "havia nascut" en la comparsa, perquè ara puc dir el mateix, que els meus fills han nascut Roders. I així ho transmet al meu fill Ander, el que s'ha autoanomenat el *Capitanet*. Vull vore que somia ser algun dia capità, que continue passant el curs escolar desitjant que acabe perquè arriben les festes, que no vullga anar-se'n a casa encara que siguen les quatre del matí i tinga jo més son que ell.

Per tot això, volem compartir amb vosaltres estos sentiments per unes festes que estimem i disfrutarem al costat de tots vosaltres.

Salut i forca!

Desam Orduñez Alabort

Festera i Fester Majors 2023

Pau Juan Martorell

Benvolguts castellonencs,
Benvolgudes castellonenques,

D'ací a poc tindrem el plaer de tornar a disfrutar de les Festes del nostre poble i de sentir la calor d'agost, el so dels trabucs, l'olor de pólvora. I d'escoltar i de ballar les marxes mores i cristianes, els pasdobles i les xarangues, entre altres activitats festives. Amb les Festes celebrem l'estiu i la vida amb totes i tots. Per això, és un orgull per a nosaltres representar el grup de Festeres i Festers d'enguany, que el formen dos quintades plurals i diverses que volen ser un referent en el poble de Castelló i, si pot ser, en els pobles del voltant.

El nostre somni va començar el dia de la proclamació: un dia molt especial i emotiu com cap altre, on ens alçarem totes les parelles animant-nos les unes a les altres amb una emoció increïble. La nostra va ser una

sort immensa, per tindre la responsabilitat de representar els nostres companys i companyes. Estem segurs que gaudirem d'unes festes especials, de qualitat i amb la gent plena d'il·lusió per a fer d'este estiu un any inoblidable.

Volem demanar-vos a tot el veïnat que eixiu al carrer i ens acompanyeu dia i nit en tots els actes que s'han organitzat. I esperem, tant nosaltres com el grup de Festers i Festeres d'enguany, estar a l'altura del que el nostre poble es mereix.

Gràcies a totes les persones que ens han ajudat i ens han recolzat en este gran projecte que, per a nosaltres, és d'una gran responsabilitat. Estem segurs que ens farà créixer com a persones i com a poble.

Gràcies per esta oportunitat i molt bones festes a tots i a totes.

Festeres i Festers
2023

Pau Moscardó Amorós // Jana Gimeno Puertos

Alex Garrido Almiñana // Candela Sanchis Martínez

David Martínez Soriano // Marta Escalera Gilibert

Nadia Català Oltra // Eduard Pineda Oltra

Jose Linares Martínez // Nerea Llorens Durà

Jesús Lorda Ribes // Tania Borrás Grimaltós

Alba Vela Galbis // Óscar Martínez Beneito

Arnau Climent Perales // Carla Romero Vidal

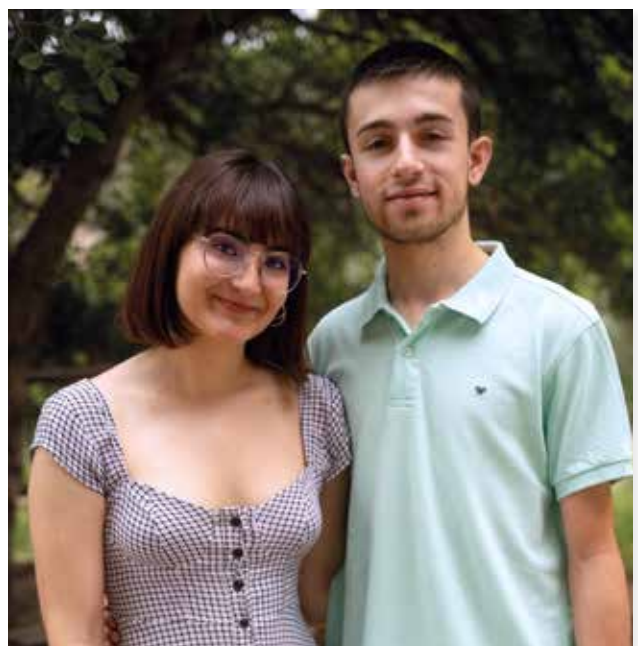
Anna Sala Escalera // Guillermo Barberà Caldés

Carlos Ramírez Codina // Maria Ibáñez Hernández

Bárbara Campos Albaladejo // Yann Campos Ramos

Clara Sala Pla // Toni Sanchis Amorós

Jordi Climent Talens // Aurora Montealegre Pla

Vicente Santandreu Martorell // Josep Vallés Martí

Laura López Fuster // Israel Benetó Morales

Enric Grimaltos Garrido // Maria Segura Martínez

Sara Chaveli Francés // Joan Úbeda Torregrosa

Elyssa Liddell Moscardó // Laura Martí Amorós

Festeres i Festers

2023

Salva Francés Aparicio

Director de l'Homenatge a la Música Festera

Nascut a Castelló (València) l'any 1977, va començar els estudis musicals a l'Escola Societat Musical "Lira Castellonera" amb els professors Hermenegildo Rosas, Manuel Climent i Fernando Climent, entre d'altres, i va continuar els estudis de clarinet amb el professor Josep Fuster.

El 1999 va obtenir la plaça de clarinet a la Banda de Música de la Inspecció General de l'Exèrcit de Barcelona i va continuar els estudis superiors de música al Conservatori Superior de Música del Liceu de Barcelona, on el 2002 va ser guardonat amb el Premi d'Honor de clarinet corresponent al grau superior.

Des de l'any 2001 és professor de clarinet a l'Escola Municipal de Música "Can Roig i Torres" de Santa Coloma de Gramenet (Barcelona). En 2013 hi creà la Banda de Música de de l'Associació Musical "Can Roig i Torres", on és director titular des d'aleshores.

Actualment, esta tasca la desenvolupa juntament amb la de ser: primer clarinet de l'Orquestra Universitat de Barcelona i clarinet artista Yamaha, de la marca italiana de boquilles per a este instrument Storti Clarinet Mouthpiece i de la marca argentina Vientos Bambú.

Cristina Badal Andani

Presentadora de l'Homenatge a la Música Festera

Cristina va cursar els estudis de Primària al CEIP Severí Torres i els va continuar al l'IES Vicent Gandia.

Quant als estudis superiors, es va llicenciar en Periodisme per la Universitat CEU-Cardenal l'any 2012. Durant la seua formació, va realitzar les pràctiques formatives a Canals Ràdio, Onda Cero Alzira i Canal 9, a la secció d'esports. Posteriorment, va realitzar el Postgrau d'Organització i Producció d'Esdeveniments, també per la Universitat CEU-Cardenal Herrera, i el Màster de Periodisme Esportiu de la Universitat de Sevilla.

En l'aspecte professional, ha treballat en diferents mitjans de comunicació i gabinets de premsa a Sueca, Simat de la Vallidigna i la Diputació de València. A més, ha sigut ajudant de producció al llargmetratge *El que sabem*.

Actualment, treballa a la delegació d'À Punt d'Alacant com a periodista redactora.

Carlos Benetó Grau

Pregoner

Estimats familiars, veïns i veïnes, homes, dones, xiquets, xiquetes, forasters, emigrants i immigrants que llegiu este llibre, benvinguts a les Festes de Castelló de 2023!

Quina sorpresa tan inesperada, i quin honor més especial, ha sigut rebre la invitació per a ser el pregoner d'enguany. És un reconeixement que m'aclapara i m'excita a parts iguals, perquè, de sobte, el dolç i contradictori pes de la responsabilitat que recau sobre mi, m'afalaga i em somou immensament. I és perquè soc de Castelló, no hi ha més raons. I això és una cosa que camina junt amb mi tota la vida amb pas ferm i sota la pell, bategant sincronitzadament amb el meu cor.

M'estime el meu poble i la meua gent. Em sent sempre benvingut i ben marxat, com si mai no haguera eixit de Castelló, com si no fera trenta-sis anys que acumule codis postals als calaixos.

Em sent com un xiquet quan camine pels carrers que recorria de menut. Em sent estimat quan veig el somriure còmplice dels meus amics i, amb una dolçeta melancolia, recorde i col·leccione aquelles paraules nostres que es dispersen per la memòria i són tan autòtones. Aquelles que, a més a més, no serien el mateix sense l'accent tan encisador que tenim. Per això,

em cal donar les gràcies a qui ens va fer capaços de diferenciar la essa sorda de la sonora.

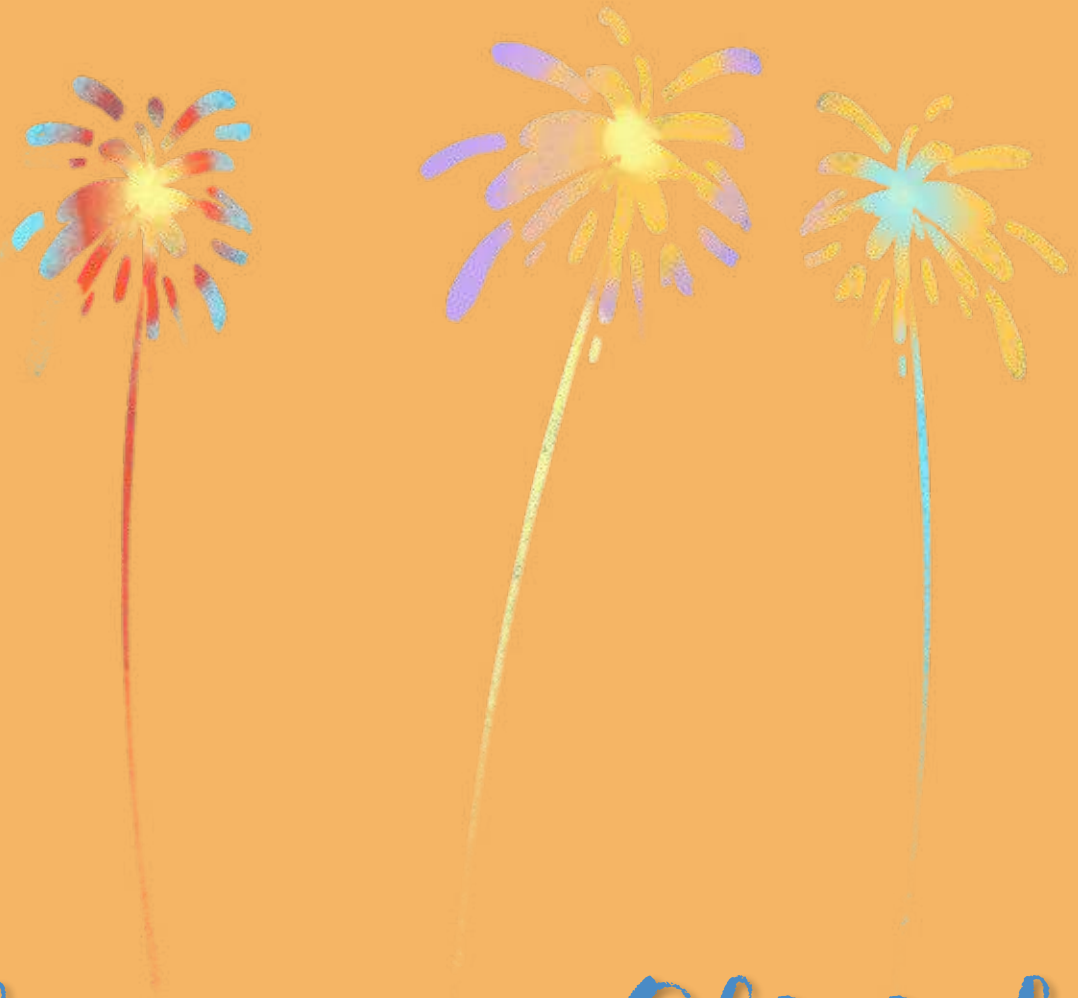
Donar la benvinguda a les Festes és com obrir les dos finestres que fan que l'aire ens acaricie després de la calitja, que ens atrofia i ens fa espessos els migdies d'estiu. És un moment màgic de treva que ens permet intercanviar xicotets fragments de felicitat en una mena de trencadís de música, dansa i colors de Moros i Cristians.

M'hauria agradat que ma mare escoltara estes paraules. Jo li les hauria llegides en veu alta. Ella és l'única raó per la qual no estaré completament feliç de realitzar esta experiència irreplicable i emocionant. Però és meravellós sentir com mon pare ja em compensa cada dia este buit amb el seu sentit de l'humor i la seua veu profunda.

Per últim, voldria fer pública la meua gratitud a la Societat Musical Lira Castellonera i als meus mestres, amb els quals em sentiré sempre en deute per fer que la meua vida agarrara el camí immens de la música.

Ser el pregoner d'enguany és per a mi un meravellós regal. Moltíssimes gràcies!

Molt bones Festes!

Programa Oficial
d'Actes
2023

DIUMENGE 6 D'AGOST

7.30 a 12.30 h. 62é CONCURS LOCAL DE PESCA al pantà de Bellús, sector C. Parada per a esmorzar. Després del concurs hi haurà dinar al Bar Guillermo i, posteriorment, premis per a totes les persones que hagen participat.

DIVENDRES 11 D'AGOST

20.30 h. Presentació del LLIBRE DE FESTES, de la PORTADA i entrega del premi a la guanyadora. L'acte finalitzarà amb una picadeta. Al pati de l'Obrera.

DISSABTE 12 D'AGOST

18.00 h. FESTRINQUET. Jornada de pilota valenciana (amb un toc festiu) entre Moros i Cristians. Començarem amb la partida infantil i, seguidament, les partides sèniors. Al trinquet municipal.

CURSA CICLISTA. TROFEU DE FESTES 2023

9.30 h. La Navelina CRI. Categories de Fèmines. Challenge Comunitat Valenciana Fèmines FCCV-AÓN.

18.00 h. Contrarellotge per equips. Categoria cadets (CRE). 5 km.

19.30 h. Contrarellotge individual. Categoria escolars (CRI). 1 km.

Al polígon industrial el Pla II.

Organitza: Club Ciclista.

Col·labora: Motoclub i Ajuntament de Castelló.

00.00 h. LA VESPERA amb música *REMEMBER* per amenitzar la vetlada. A la porta dels Quatre Gats.

Patrocina i organitza: Els Quatre Gats.

DIJOUS 17 D'AGOST

21.45 h. A la Musical començarà la cercavila tradicional de la Banda Lira Castellonera, que acabarà a la plaça de l'Ajuntament.

22.30 h. CONCERT DE FESTES de la Banda Simfònica de la Societat Musical Lira Castellonera, a la plaça de l'Ajuntament.

Organitza: Societat Musical Lira Castellonera.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

DIVENDRES 18 D'AGOST

21.30 h. PRIMER TRO de l'Associació Festeria de Moros i Cristians, a la porta de l'ajuntament.

22.00 h. SOPAR POPULAR DE L'INICI DE FESTES, a la plaça de l'Ermite, amb MÚSICA en DIRECTE de la mà de Fent Soroll.

Les inscripcions es podran fer fins al dimecres 16 d'agost al formulari en línia que posarà a disposició l'Ajuntament.

Organitza: AFMiC.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

00.00 h. ENTRADETA FALSA, des de la plaça de l'Ermite fins al parc de l'Estació. Des de l'AFMiC i del M. I. Ajuntament vos convidem a totes i a tots, a participar en la desfilada. Este acte no és exclusiu per a les comparses de Moros i Cristians, sinó per a tot el poble.

Organitza: AFMiC.

A continuació MASCLETÀ NOCTURNA d'inici de festes a càrrec de la pirotècnia Caballer FX. Al parc de l'Estació.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

00.30 h. DISCOMÒBIL, a la porta de la comparsa El Castellet.

Organitza: Comparsa El Castellet.

Col·labora: M. I. Ajuntament.

DISSABTE 19 D'AGOST

D'11.00 a 14.00 h i de 16.00 a 20.00 h. Torna la Gaming Experience d'Omega World Games. Vine a jugar al Fifa, Fortnite, Rocket League, Mario Kart i Smash Bros, i viu una experiència única amb Oculus Quest; disfruta també els nostres CockPits de simulació, o canta i balla amb Just Dance i Lets Sing. A l'espai multiusos situat al carrer Ramon y Cajal, 7.

Inscripcions, fins divendres 18 d'agost a www.omegawg.com

10.30 a 14.30 h. PARC AQUÀTIC. Castell unflable gegant acompanyat de piscines menudes per als infants i festa de l'espuma. A la plaça de la Constitució.

18.30 h. PROJECCIÓ del DOCUMENTAL 'La festa que som. 50 anys de Moros i Cristians a Castelló'. Els Moros i Cristians de Castelló celebraren l'any passat el seu 50é aniversari. El documental mostra l'evolució i el creixement des de la seua aparició a Castelló, a principis dels 70, i com el poble ha anat integrant una festa que ja sent com a part essencial de la seua identitat. Al Teatre Ideal.

20.00 h. PARTIT DE FUTBOL de Festes de la UD Castellonense. Al Camp de Futbol Municipal.

20.00 h. Arreplega i CERCAVILA de les FESTERES i FESTERS. Inici a la plaça de l'Ajuntament.

21.30 h. CERCAVILA de les FESTERES i FESTERS per a arreplegar els Festers Majors del 2022 i del 2023. Inici a la plaça de l'Ajuntament.

22.30 h. Presentació de les FESTES i presentació de la FESTERA i del FESTER MAJOR junt amb totes les Festeres i Festers, al parc de l'Estació. El PREGÓ anirà a càrrec de Carlos Benetó Grau.

A continuació, PICADETA per a tot el poble a la plaça de l'Ajuntament i actuació de l'ORQUESTRA MITO i el dj RAFA VIO.

DIUMENGE 20 D'AGOST

D'11.00 a 14.00 h i de 16.00 a 20.00 h. Torna la Gaming Experience d'Omega World Games. Vine a jugar al Fifa, Fortnite, Rocket League, Mario Kart i Smash Bros, i viu una experiència única amb Oculus Quest, disfruta també els nostres CockPits de simulació, o canta i balla amb Just Dance i Lets Sing. A l'espai multiusos situat al carrer Ramon y Cajal, 7.

Inscripcions, fins divendres 18 d'agost a www.omegawg.com

11.30 h. CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

11.30 h. CERCAVILA de les comparses Mores i Cristians. Eixiran des de la gran via de Blasco Ibáñez i acabaran a la plaça de l'Ajuntament.

13.30 h. HOMENATGE a la MÚSICA FESTERA, a la plaça de l'Ajuntament.

Presentació: Cristina Badal Andani.

Direcció: Salvador Francés Aparicio.

18.30 h. ENTRADA DE BANDES, des de la plaça de l'Església fins a la plaça de l'Ermita.

19.00 h. CERCAVILA de les Festeres i els Festers per anar a l'Entrada de Moros i Cristians.

19.30 h. ENTRADA DE MOROS I CRISTIANS, per l'itinerari tradicional: des de la plaça de l'Ermita fins a l'encreuament del carrer de la Lira Castellonera amb el carrer d'Argentina.

Ordre de desfilada:

Bàndol Cristià: Castellet, Contrabandistes, Conqueridors i Roders (Capitania).

Bàndol Moro: Almoràvits, Almohades, Alfàrabes i Califes-Tuaregs (Sultania).

Des de l'AFMiC es trasllada a les persones interessades que vullguen reservar una cadira per a la desfilada, que únicament seran vàlides les reserves gestionades en els llistats oficials de l'AFMiC.

Cada persona podrà reservar un màxim de 5 cadires. Les reserves es podran fer a la Casa de la Cultura (Carrer de la Séquia, 16) del 7 a l'11 d'agost d'11.00 a 13.00 h i de 18.00 a 20.00 h.

La recollida dels tiquets de les cadires serà el diumenge 20 d'agost de 10.00 a 13.00 h i de 18.00 a 20.30 h als sis llocs que s'indiquen a continuació:

- Carrer de Cervantes a l'altura de la cantonada del carrer Santa Bàrbara.
- Carrer del Pedró, a l'altura de la Finca Rosario.
- Carrer del Pedró, a l'altura de l'antic Mirall.
- Carrer de Ramón y Cajal, a l'altura del passatge Cifre.
- Plaça de l'Om.
- Plaça de l'Església.

00.30 h. SIN MÁS, tribut a Lina Morgan, per Alicia Casañ. Un espectacle que combina la revista, la comèdia i la música, interactuant amb el públic. SIN MÁS juga a sorprendre l'espectador reavivant el record i descobrint a la gent més jove este gènere. Al parc de l'Estació.

DILLUNS 21 D'AGOST

9.30 h. ALMORZAR DE FESTES DE LES PERSONES GRANS, a la Llar dels Nostres Majors. Podeu passar a apuntar-se a les oficines de l'associació. Preu 5 €.

11.30 h. CERCAVILA de les Festeres i els Festers.

10.30 a 14.30 h. PARC AQUÀTIC, format per un esvarador gegant de 35 metres, més un tobogan i unes piscines menudes per als infants. Al carrer dels Roders i a la plaça del País Valencià.

20.00 h. ENTRADETA INFANTIL, a la plaça de l'Om.

20.30 h. AMBAIXADA Mora i Cristiana, a la plaça de l'Ajuntament.

22.00 h. Cercavila INFANTIL DE DISFRESSES amb el Grup A Riure i la seua cercavila amb pilota gegant, pallasos i moltes sorpreses més.

El recorregut començarà a la porta de l'Església i acabarà a la plaça de l'Ajuntament.

Al finalitzar la cercavila i fins el lliurament dels premis tindrem una DISCO-FLUOR amb animació per a totes les persones assistents.

00.00 h. Tot el món DISFRESSAT a la plaça de l'Església, on la Colla de Dimonis els Socarrats de Campanar iniciarà un CORREFOC que ens portarà fins al parc de l'Estació. Tot aquell que hi participe quedarà inscrit automàticament en el CONCURS DE DISFRESSES.

Horaris de pas i localització del jurat:

DISFRESSES INFANTILS: A partir de les 22.00 h. A la porta de l'Obrera.

DISFRESSES MAJORS: A partir de les 00.00 h. A la porta de l'Ajuntament.

Horari d'entrega de premis:

Disfresses infantils, a càrrec de Sultania i Capitania: a les 23.45 h a la porta de l'Ajuntament.

Disfresses majors, a càrrec de les Festeres i els Festers, en el descans de les dos orquestres.

Premis patrocinats per: Airconect.

A continuació, BALL DE DISFRESSES al parc de l'Estació. CARA A CARA entre les orquestres LA FIESTA i LA TOKYO BAND.

D'1.00 a 4.00 h. Com a novetat, hi haurà un fotoreclam a càmera lenta de 360° (*photocall slow motion*) perquè guardeu un bon record d'esta nit màgica!

DIMARTS 22 D'AGOST

11.00 h. CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

14.00 h. GRAN MASCLETÀ al parc de l'Estació, a càrrec de la Pirotècnia CRESPO.

23.30 h. Espectacle musical LA FUERZA DEL DESTINO (homenatge a Mecano). És un espectacle creat per músics, cantants i ballarins que van treballar al costat de Nacho Cano als musicals "Hoy no me puedo levantar" i "A". Dirigit per Hansel Cereza (Fura dels Baus, Cirque du Soleil...), el fil conductor és un trajecte amb metro on les parades es van convertint en cançons de Mecano. Al parc de l'Estació.

1.30 h. NIT D'ALBADES. Començarà a la plaça de l'Ajuntament i acabarà a altes hores de la matinada. Comptarem amb la presència de Pep Gimeno *Botifarra* i els Cantadors de la Costera. En acabar, hi haurà coca de llanda i mistela.

DIMECRES 23 D'AGOST

8.00 h. DESPERTADA a càrrec de les comparses de Moros i Cristians.

10.30 a 14.30 h. PARC AQUÀTIC. Camp de futbol unflable, tobogan aquàtic amb piscina, piscines nudes per als infants i festa de l'espuma infantil. A la plaça de l'Ermita.

17.00 h. CERCAVILA de les Festeres i els Festers.

18.00 h. GRAND PRIX AQUÀTIC: l'activitat més refrescant i divertida de l'estiu. Juga, competix, fes esport i riu amb les teues amistats i el teu veïnat, per

aconseguir ser el vencedor absolut. Premis, regals i sorpreses. Estàs preparat?

A partir de 16 anys.

Inscripcions per grups de 6 a 8 persones, fins al 21 d'agost.

Trobareu tota la informació a www.elmiragall.org

Al parc de l'Estació.

20.00 h. Tardeo amb MÚSICA DELS 80-90 a càrrec de XÚQUER DJ amb el millor Pop-Rock de l'època. A la plaça de l'Om.

22.00 h. SOPAR POPULAR de la FESTA REMEMBER. A la plaça de l'Ajuntament.

Organitza: Junta Local Fallera.

Les inscripcions es podran fer fins al dilluns 21 d'agost al formulari en línia que posarà a disposició l'Ajuntament.

00.00 h. FESTA REMEMBER amb DISFRESSA DE L'ÈPOCA, amb la presència dels "GEMELOS DE PUZZLE"; KIKE JAÉN, ex dj d'ACTV i d'SPOOK, i del mític JOSÉ CONCA, ex dj de CHOCOLATE. A la plaça de l'Om.

Hi haurà premis per a la millor disfressa de l'època; individuals i per grups.

Patrocina els premis: Espectáculos La Fiesta.

DIJOUS 24 D'AGOST

8.00 h. DESPERTADA, a càrrec de les comparses de Moros i Cristians.

11.30 h. CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

18.30 h. TALLER D'ELABORACIÓ DE FANALETES, FIRA DE JOCS D'AIGUA i BERENAR amb orxata i farçons, al parc de l'Estació.

Les xiquetes i els xiquets podran elaborar i personalitzar el seu meló d'alger per a la cercavila de la nit.

Organitza: Festeres i Festers de Santa Bàrbara i Ajuntament.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

*Acudix amb roba de bany i calçat d'aigua.

21.00 h. AMBAIXADA Mora i Cristiana, a la plaça de l'Ajuntament.

21.30 h. SOPAR POPULAR i INFANTIL, a la plaça de l'Om.

Les inscripcions es podran fer fins al divendres 18 d'agost al formulari en línia que posarà a disposició l'Ajuntament.

Organitza: Festeres i Festers de Santa Bàrbara i Ajuntament.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

22.30 h. CERCAVILA DE FANALETES acompanyada al so del tabal i la dolçaina. Eixida i arribada a la plaça de l'Om.

A continuació, actuació de la BABAU BAND, que arriba del futur per a contar-nos que el planeta necessita de xiquets i xiquetes conscients que l'esdevenidor està en les seues mans. El respecte a la naturalesa, la reducció de plàstics, l'amistat o els joguets igualitaris són alguns dels temes que tracten les seues cançons divertides i rockeres.

22.30 h. SOPAR DE GERMANOR per a les comparses de Moros i Cristians, a la plaça de l'Ermita.

DIVENDRES 25 D'AGOST

11.30 h. CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

18.30 h. CERCAVILA d'«AUTOS LOCOS», des de la plaça de l'Ajuntament fins al parc de l'Estació.

19.15 h. XI Carrera d'«AUTOS LOCOS», al carrer de Remigio Sanchis

Les inscripcions es podran fer fins al divendres 18 d'agost al formulari en línia que posarà a disposició l'Ajuntament.

Organitza: Moto Club.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

Premis patrocinats per: Construcciones Eliseo Pla.

20.30 h. Arreplega d'ingredients per a la XXXVI FESTA DE LA PAELLA, a la porta del Mercat.

22.00 h. XXXVI FESTA DE LA PAELLA, al parc de l'Estació.

Organitza: AFMiC.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

L'AFMiC i el M. I. Ajuntament fan una crida a la responsabilitat i civisme de tots els castellanencs, a fi que els ingredients repartits per l'organització siguen emprats exclusivament per a fer les paelles als llocs indicats al parc. Recordem que caldrà tornar les taules i cadires abans de la 1.00 h al mateix lloc d'arreplega. Enguany cal pagar 2 € per cada persona inscrita a les paelles. Les inscripcions es podran fer fins al dimecres 23 d'agost a les 14.30h.

00.30 h. CASTELL DE FI DE FESTES, a càrrec de la pirotècnia Aitana a la ronda de Soler i Estruch.

A continuació ORQUESTRA LA ÓXIDO i el dj KILO, al parc de l'Estació.

Museu Valencià d'Etnologia

EXPOSICIÓ DE FESTES DE 2023

De l'11 al 25 d'agost a l'espai multiusos situat al carrer Ramon y Cajal, 7.

L'Exposició Festes Valencianes exhibix 51 fotografies, datades entre principis i mitjans del segle XX, de deu festes de la nostra terra: Sant Antoni Abat, Falles, Setmana Santa Marineria, Corpus Christi, Moros i Cristians, Romeries, Bous al carrer, Misteri d'Elx, Mare de Déu de la Salut i els Enfarinats.

L'exposició mostra des de multitudinàries festes urbanes fins a celebracions ancestrals de pobles de l'interior i aborda també els festejos que deuen la seua existència a un intens fervor religiós o aquells que tenen un origen clarament pagà.

La mostra es complementa amb imatges actuals de cadascuna de les festes per tal d'explicar la seua evolució al llarg del temps.

PARTIDES DE PILOTA FESTES 2023

Al nou trinquet municipal.

Partides de raspall masculí: entrada 5 €.
Resta de partides: entrada lliure.

Dilluns 21

18.30 h. PARTIDA D'ESCALA I CORDA: De la Vega i Álvaro Gimeno contra J. Salvador i Cornillet.

Dimarts 22

18.30 h. PRIMERA SEMIFINAL DEL TROFEU DE RASPALL: Marrahí i Seve contra Vicent i Brisca.

Dimecres 23

18.30 h. PARTIDA DE RASPALL D'ELIT FEMENÍ: Ana i Marina i Amparo contra Victoria i Júlia.

Dijous 24

18.30 h. SEGONA SEMIFINAL DEL TROFEU DE RASPALL: Vercher i Raúl contra Salelles II i Murcianet.

Divendres 25

18.30 h. PARTIDA D'ESCALA I CORDA: Pere Roc i Jesús contra Salva Palau i Pere.

Dissabte 26

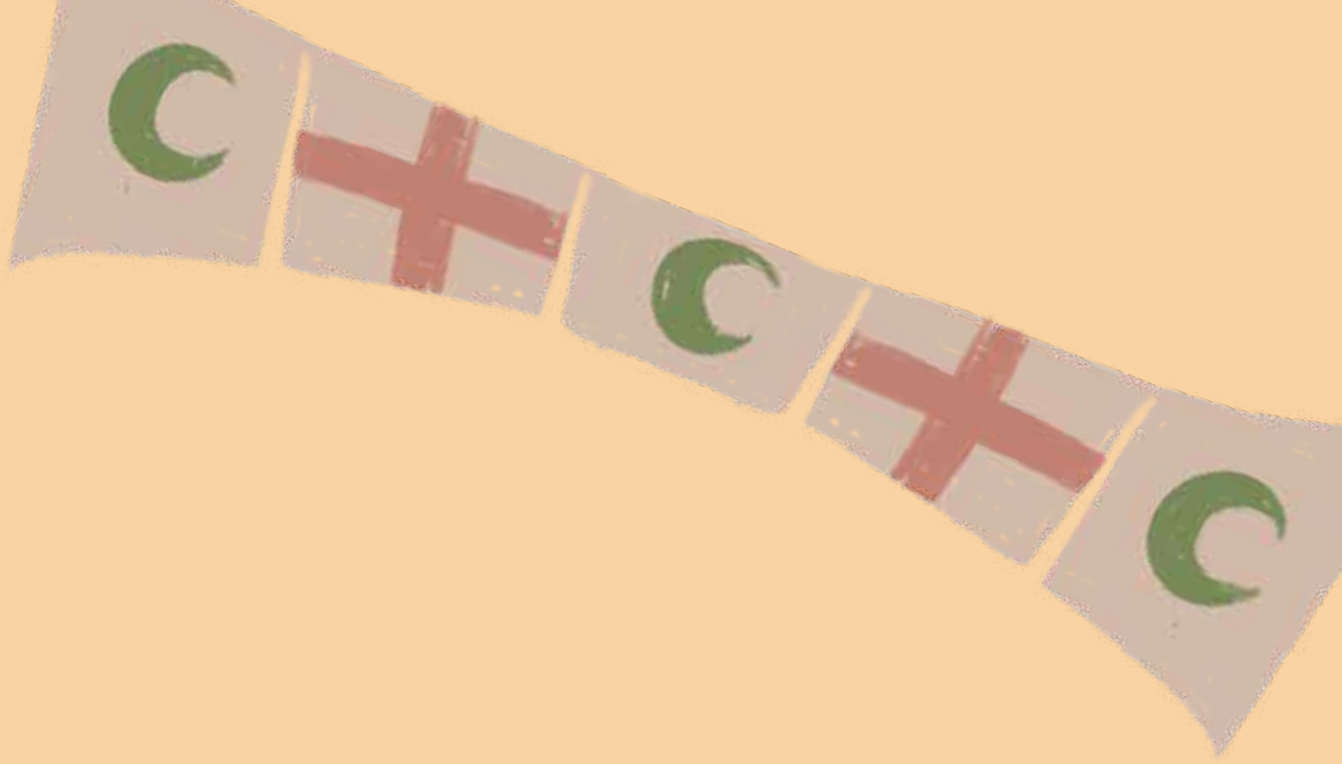
18.30 h. FINAL DEL TROFEU DE RASPALL. Guanyadors de la 1a semifinal contra els guanyadors de la 2a.

Durant les nits de festa tindrem un Punt Violeta QUÈ SÓN ELS PUNTS VIOLETA?

Són espais en què se sensibilitza, s'atén, s'informa i s'ajuda possibles víctimes de qualsevol tipus d'agressió sexista. La seua finalitat és, per tant, conscienciar, previndre i disfrutar la festa des del respecte cap a les dones, lliures d'assetjament i humiliació masclista.

Divendres 18, dilluns 21 i divendres 25 d'agost.

*La nostra gent,
la nostra història*

Premis Ausiàs March

Poesia Infantil

Primer Cicle

NAIA CASTILLO SANZ

El meu amic el llibre

Un llibre és un gran amic,
mai farà que et sentes sol.
No et faltarà companyia,
per a tu serà un gran guia.

Llegir resulta meravellós
ja que sempre et transporta
a un món de rialles, tristos i amors
però amb barreja plena d'emocions.

Cada llibre és un secret
disfressat de lletres i dibuixos,
tot el que et diu a tu estarà
ple de màgia, encant i embruixos.

Segon Cicle

CARLA ÁLVAREZ BERNABEU

A Castelló

A Castelló, més llarg que redó,
hi ha la Font Amarga i el carreró,
l'haca sempre passejant amb el seu amo al
carrer.

A Castelló tenim el parc de l'Estació;
també tenim el Severí,
que és el millor per a mi;
i l'escola de ballet, la més moderna d'ací.

A l'Ajuntament sempre l'alcade present,
la regidora de Cultura i Sanitat
sempre dient la veritat;
la nostra pediatria sempre ajudant per millo-
rar.

Al Mercat gran pots comprar.
Tenim molts monuments importants,
per tots els voltants.

Tercer Cicle
MARIA CALDÉS CAPSIR

El rat penat

Sabeu quin és l'animal
més letal per als humans?
El tauró? Doncs no.
El lleó? Tampoc.
És... el mosquit!
Difícil de creure, veritat?
Doncs hui anem a parlar del seu pitjor
enemic...
El rat penat!
Tranquils, tranquils,
no vos volia espantar.

Aquest animal és molt valencià
i la majoria no ho sap,
però s'està acabant.

Encara que té un aspecte terrorífic
és el nostre aliat.
Perquè tres mil mosquits en una nit
es pot menjar.

Poca vista i gran oïda
i amb aquest sentit es guia per la vida.
Estimat amic nocturn,
aquesta poesia va per tu!

Tercer Cicle
ANDREA MICÓ FERRÚS

Fira

A la fira no vages
si no tens diners,
perquè voràs moltes coses
i no compraràs res.

A la fira: llum, color
i molta diversió.

A les atraccions pugen tots,
mares, pares, xiquets i xicons.

Els cotxes de *xoque*
sempre estan plens
però si et dic la tenda de xurros
no em dona temps.

Tot el dia gastant i després
no tenim ni per a sopar.

Els batles de Castelló en l'època foral (1486-1703) i el jurament de Francesc Morantí

Valerià Benetó Ferrando

Fa uns anys (2016) vaig publicar un treball en el programa de festes en què vaig presentar l'acta notarial de la presa de possessió del batle Pere Calp de l'any 1587. Este, fins aleshores, era considerat el primer batle de Castelló. Però este fet, que ja coneixíem gràcies al mestre José Martí Soro, no és del tot cert, ja que abans que Castelló fora un municipi independent de Xàtiva, ja havia tingut altres batles. I no em referisc als subrogats, sinó als autèntics batles designats pel rei des del poble, sense dependre de Xàtiva.

Al segle XV, quan Castelló era un poble important en el comerç i la distribució de la fusta que davallava pel Xúquer, ens consta que el batle cobrava el cinquanté al Ràfol, és a dir, el pagament d'una de cada cinquanta fustes que baixaven pel riu. El que es recaptava era per al patrimoni del senyor rei. Però durant este segle, es donen algunes novetats: es va formar la moreria de Castelló, i el notari Pere Caldés va ser nomenat batle i Castelló va començar a rebre el títol de *vila*. Sovint, en altres casos, s'autoanomenaven *vila* abans de tindre este títol nominalment fins que l'autoritat règia l'atorgava.

La moreria es va fundar per petició reial com a solució al despoblament sofrit en els anys anteriors, causat per les pestes. Esta ocupava gran part del Pedró i els seus habitants no podien viure barrejats amb els cristians. Les autoritats locals procuraren triar la població que havia de poblar la moreria, posant-los la condició que havien de tindre diners per a poder comprar casa i heretat (un tros de terra); és a dir, no volien bracers, sinó gent amb possibilitat econòmica. Una vegada establits els primers mussulmans, que tenien patrimoni superior al de subsistència, provocà que en vingueren altres a llaurar-los les terres sota la responsabilitat –i a càrrec– dels nous pobladors. Així, el problema d'acollir gent per a la moreria ja no depenia estrictament de les autoritats cristianes.

Quant al despoblament a què hem fet menció, la pesta va delmar Castelló geogràficament, fet que significava no poder llaurar la totalitat de la terra del terme. En conseqüència, es recaptaven menys impostos per al senyor rei d'una terra que li produïa una gran quantitat de pecúnia, ja que gran part d'esta era de regadiu, gràcies a la Séquia d'Alzira que naixia en el riu d'Albaida –i que al llarg de la història

ha tingut molts noms–,¹ que arribava fins al terme d'Alzira, regant la part nord-est de Castelló i l'Horta del Cent.

El potencial econòmic de Castelló era molt alt, ara bé, posant en marxa tot el terme, sobretot la zona que era de regadiu. Amb este plantejament, el rei degué decidir, potser precipitadament, que els batles nomenats no foren subrogats de Xàtiva, encara que després s'intetarà desfer este privilegi. El nostre poble, d'una manera o d'una altra, va poder nomenar les seues autoritats com si d'un poble independent es tractara, amb el consegüent disgust de Xàtiva. El ben cert és que Castelló desoïa els requeriments d'esta ciutat al·legant que des de més de deu, vint, trenta, quaranta i cinquanta i més anys, que memòria d'home no és en contrari, havia exercit quietament i pacíficament la potestat de triar els seus justícies i jurats, amb el consegüent disgust dels xativins. Mentrestant, estos veien que el llistat de batles no parava d'augmentar des del nomenament de Pere Caldés.

La llista provisional dels batles i lloctinents de batles de Castelló que es nomenaren fins a la independència total de Xàtiva és la següent:²

Batle i lloctinent*	Des de...
Pere Caldés	1486
Lluís de Vera	1510
Joan Borrell*	1557
Pere Calp*	1558
Miquel Gil ³	1566
Baltasar Monroig ⁴	1583

1. Alguns dels noms que ha rebut són: d'Alzira, d'Algirós, de Castelló, del molí de Castelló, de l'Assut, de l'assut de l'Albaida, de l'assut de Senyera, de l'horta del Cent, etc.

2. Advertisc que és una aportació personal meua sense més rigor que haver vist documentat en la data que adjunte el nom del citat i del càrrec que exercia. Futurs investigadors més preparats que jo donaran solució al present llistat.

3. Apareix en un pleit com a batle.

4. Apareix com a batle.

Representació de la recaptació dels impostos

La cadira de frare com a representació de l'autoritat del poble.

Tornant al tema principal, adés hem esmentat que vam publicar un article sobre l'acta notarial de Pere Calp (1587). En esta es descriu, com si es tractara d'un reportatge gràfic actual, com el prohoms castellanenc acudix a l'església i la representació que es seguix per a nomenar-lo administrador del patrimoni reial a Castelló amb caràcter vitalici, pagament de 100 lliures anuals, insígnia i tracte destacat i ben considerat. Passava de ser un simple ciutadà a ser el representant dels interessos del rei amb l'obligació d'estar present en tots els actes importants com, per exemple, els nomenaments dels càrrecs de la vila, és a dir, els dels justícies, els jurats, els mustassafs, els síndics, etc. El batle, per tant, era la màxima autoritat del poble i tenia, fins i tot, més autoritat que el justícia, que era el jurat en cap, però amb menys funcions. Tampoc ho va ser després del Decret de Nova Planta: era l'alcalde, qui tenia més poder que el batle, però amb menys capacitat per a ser executiu. El seu càrrec era més simbòlic i representatiu, excepte quan havia de representar els interessos del patrimoni reial, on era l'única autoritat.

Si continuen el llistat dels batles, este podem completar-lo des del 1587 fins a 1707, any en què es va acabar l'ofici arran del Decret de Nova Planta i la consegüent pèrdua dels Furs Valencians. El llistat que hem creat és el següent:

- Pere Calp (1587-1596): Va exercir durant nou anys. Va fer la presa de possessió el 28 de setembre de 1588.
- Gaspar Valentí (1597-1611): Va exercir durant catorze anys. Va morir violentament.
- Cosme Cucó (1611-1648): Va exercir durant trenta-set anys. No hem tobat la seua presa de possessió.
- Onofre Calatayud (1649-1666): Va exercir durant dèsset anys. Es conserva el seu nomenament com a lloctinent de batle.
- Geroni Guzmán (1666-1668): Va exercir durant dos anys. No és el batle que menys temps ha ocupat

el càrrec. Entrà en la terna⁵ que li presentaren al rei perquè triara el nou representant de Castelló, però, anteriorment (1666), va demanar ocupar el lloc durant l'interinat. Per raons de salut, acabà el seu breu exercici, ja que va codiciar en 1669.⁶

- Vicent Morantí (1669-1684): Va exercir durant quinze anys i va ser designat batle el 5 de maig de 1669. El podem considerar una bona peça. El seu nomenament va ser protestat de viva veu per un altre ciutadà castellanenc, que no va saber explicar-se bé sobre el suposat frau que li atribuïa a Vicent Morantí. Què va passar? No estava aveïnat al poble, i quan va ser triat per al càrrec, en aquell moment no va renunciar al dret d'estar desaveïnat. Això suposava pagar impostos locals, però tampoc podia obtenir beneficis de Castelló. A Vicent Morantí el va substituir el va substituir Ginés Balaguer i a este Josep Ferrer.

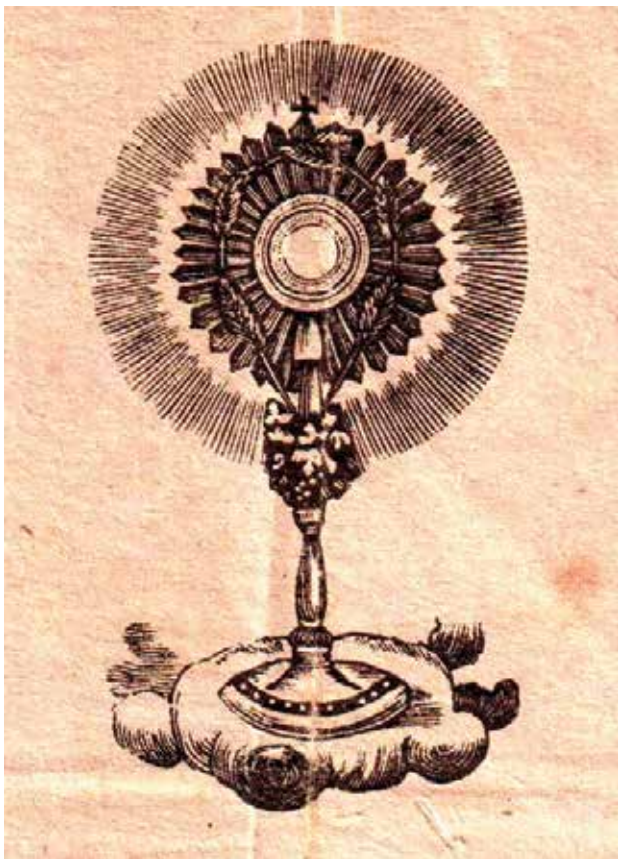
- Francesc Morantí (1691-1707). Va jurar el càrrec de batle el 14 de juny de 1691. Optà per la doble cerimònia en l'acte de possessió, assentant un precedent. Altres com Gaspar Valentí optaren per la cerimònia simple, però Morantí jurà el càrrec, primer, en la forma civil i, després, en la religiosa. Per no esllavassar la importància d'este jurament, pel caràcter simbòlic que té per ser l'últim batle de Castelló de l'època foral valenciana, el citem íntegrament:

«14 d'agost del 1691

Joan Lloret, ciutadà, justícia en lo civil i criminal de la present Vila Nova de Castelló, constituïts personalment en la sala del Consell y jurats de dita vila, juntament amb Francesc Morantí, ciutadà, batlle de aquella i en presència de Joan Monroig, Domingo Oliver, Thomàs Carreres i Domingo Franco,

5. DNV: «Llista de tres persones que es proposa perquè una d'elles es designe per a exercir un càrrec»..

6. Aleshores hi havia la creença que qui testava es moria, per això les persones apuraven la redacció del testament tot el que podien.

Custòdia del Santíssim Sagrament que devia il·lustrar la coberta del guió.

jurats de la dita vila, i dels dits notari i testimonis. Instats per al efecte de prendre possessió de dita bailia en execució d'unes lletres despatxades per el batlle general de la ciutat i Regne de València en [14 dies] dels corrents per lo qual ha estat en dita sala prenguen[t] de la mà dreta al dit Morantí, Francisc, batlle. I lo asentà en una cadira de repòs que estava enmig del buffet, y entre les quatre cadires dels dits jurats en lo puesto destinat als batlles de la present vila. I aquell se asentà en la dita cadira com a batlle, que era per sa magestat, lo qual feu en senyal de la verdadera real i actual possessió que tenia i prengué de dita bailia.

E el consecutiu dia, mes i any, lo dit justícia, juntament amb los infrascrits notari i testimonis acudiren a la església parroquial de la present vila i, entrant per aquella, del dit Joan Lloret, justícia, prengué la mà dreta al dit Francisco Morantí, batlle, i lo asentà en lo banc primer més acostat al altar major en lo primer puesto de aquell; puesto destinat a on se acostumen a sentar els batlles de la present vila. Per tot lo qual feu en senyal de verdadera, real i actual possessió que prenia i prengué de dita bailia, la qual espere sense embuços ni contradiccions de persona alguna».

De Francesc Morantí podem destacar que va donar el 10 de juny de 1703 un bellíssim guió, –un estandard que es posava davant de la processó i que feia de guia d'esta–, a la Confraria del Santíssim Sa-

grament, però amb la condició que l'havia de custodiar ell. La cofraria, per la seua banda, el podria fer servir sempre que vullguera. El detalls de l'estandard en qüestió són els següents:

«Francisco Morantí, ciutadà, balle de la present Vila Nova de Castelló, habitador *gratis*. Ab la present fa donació al convent de Sent Vicent Ferrer de la present vila per a el pare fray Thomàs Roca, prior, y acceptant de un guió de domàs carmesí, forrat de tafeta, del mateix color, guarnit de bonillo de plata fina ab una llista de raso y una asta ab son pom dalt dorat per a portar aquell, la qual donació fa per a después des ordres. Y entretant vixca a retura el tenir-lo en sa casa, servint tans clams per a les festes del Sagrament ab tots los drets y renúncia si ens fadsa donació *ut supra* per qui buiga obligar-se».

Ací acaba la història dels batles de Castelló com una conseqüència més del *mal d'Almansa*. Vol dir això que ja no es preocuparen més pel patrimoni reial? En absolut. Formalment es va seguir amb un nom diferent i fent la mateixa tasca, o semblant, perquè si tot s'abolix, s'ha de fer tot de nou. I hi ha coses que continuaren igual, d'altres que es *feren obscures*, i d'altres que desaparegueren de fet i a totes les passades. El batlle va passar a ser el funcionari encarregat del patrimoni reial, però ja no vestia amb l'insígnia, no presidia els juraments dels nous càrrecs. En el nou règim, l'alcalde tenia més poder que el justícia i el batlle junts a l'hora de cobrar els impostos. La base de la recaptació reial ja no eren els que havíem conegut; ara eren l'equivalent, els quarters, etc. Prohibiren la llengua i els símbols, inclús els protocols notariais els canviaren de forma. I el llatí i el valencià foren substituïts en l'administració.

Càrrecs de la Generalitat Valenciana a finals del segle XVI
(font: ventdcabyllia.com)

Bernat Francés Marqués, roder de Castelló

Manel Arcos i Martínez

1866 va ser un any especialment dur i complicat, en matèria d'ordre públic, al partit judicial d'Énguera.¹ El titular del jutjat de primera instància, Juan Carrión y Cuevas, hi va haver d'instruir quatre processos extremadament greus, com ara la mort violenta «d'una tremenda trabucada» del notari Francisco Antonio Martínez Sánchez, ocorreguda al gener a Bicornb; el robatori de vint-i-huit mil a trenta mil reals en metàl·lic i quinze mantes a ca *don* Jaime Aparicio Polop, veí d'Énguera, comés al gener per una colla de deu a dotze lladres; la violació d'una xiqueta de Montesa a mans de l'alcalde de la localitat, el metge xativí Diego Terol Tolón; i l'assalt al cobrador de les contribucions del districte, perpetrat al novembre a Navarrés per cinc individus emmascarats i armats.²

Entre els implicats en l'últim dels quatre casos, figuraven el castellonenc Bernat Francés Marqués i Ricard Vila. Tot succeïa el diumenge 25 de novembre de 1866, a poqueta nit, «en una de les principals cases del poble», en el moment en què l'agent del Banc d'Espanya, el suecà Salvador Hernández Duart, estava «verificant les operacions del seu

càrrec». Mentre un dels atracadors es quedava al carrer per a fer de sentinel·la, la resta penetrava en l'habitatge i s'apoderava d'uns tres mil duros —quinze mil pessetes— que Hernández havia recaptat «i algunes xicotetes sumes que anava a rebre». ³ El jutge Juan Carrión no tardava a prendre cartes en l'assumpte «escandalós», que alguns atribuïen, segons assegurava el *Diario Mercantil de Valencia*, «a un criminal el nom del qual» anava fent-se «cada dia més cèlebre».⁴

Al cap de poques setmanes, a mitjan gener de 1867, eren capturats onze dels autors i còmplices en el colp, la major part d'ells veïns de Navarrés. Entre els arrestats, hi havia alguns «de notable història criminal». Una partida de fusellers, comandada pel tinent fiscal del Regiment de Sant Ferran, Miguel de la Cañeda, els traslladava a València el dimecres 23 de gener. Els detinguts arribaven a la capital de nit i, tot seguit, eren tancats «en una de les presons nacionals» de la ciutat, on quedaven a disposició dels tribunals.⁵ Cap d'ells no era el roder de Castelló.

Pocs dies després d'aquell episodi, tornava a haver notícies de Bernat Francés. A mitjan febrer, el jutjat d'Alberic l'encausava, juntament amb el

1. El partit judicial d'Énguera comprenia, des de 1834, set poblacions de la Canal de Navarrés —Anna, Bicornb, Bolbait, Énguera, Navarrés, Quesa, i Xella—, quatre de la Costera —Estubeny, Moixent, Montesa i Vallada— i una de la Ribera Alta —Sellent (fins a l'11 de novembre de 1877).

2. *La Correspondencia de España*, 13, 14 i 22 de gener i 8 de desembre de 1866. *La Época*, 15 de gener de 1866. *Diario de Córdoba*, 16 de gener de 1866. *El Pensamiento Español*, 19 de gener de 1866. *El Lloyd Español*, 24 i 29 de gener de 1866. *Butlletí Oficial de la Província de València*, 27 de març de 1866. *Diario Mercantil de Valencia*, 7 de desembre de 1866. *La Época*, 11 de desembre de 1866.

3. Aquella no va ser l'única vegada que Salvador Hernández Duart va patir en les seues mateixes carns els efectes del bandolerisme [vegeu M. ARCOS I MARTÍNEZ, *Bandolers de llegenda en terres del Xúquer i el Túria: el cas del Tio Joan de la Marina (1851-1878)*, 2018, pp. 93-94 i 140].

4. *Diario Mercantil de Valencia*, 7 de desembre de 1866.

5. *Diario Mercantil de Valencia*, 25 i 29 de gener de 1867. *La Correspondencia de España*, 26 i 27 de gener de 1867. *La Época*, 30 de gener de 1867. *El Pabellón Nacional*, 31 de gener de 1867.

Vista parcial del nucli urbà de Navarrés

(Wikimedia Commons [en línia], <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palma_de_Gand%C3%ADa_01.jpg> [consulta: 12 juny 2023], Nacho Vila, 21 de juliol de 2014)

castellonenc Vicent Lliso, dit *el Cabo*,⁶ per ferir el també castellanenc Joan Baptista Franco Peris.⁷ Precisament, des de febrer d'aquell any, el mateix jutjat intentava localitzar el Cabo, sense poder-ho aconseguir ja que estava en parador desconegut, a l'efecte de prendre-li declaració i oferir-li les accions corresponents en l'expedient penal incoat per tala d'oliveres i garrofers en un camp de la seua

6. *Butlletí Oficial de la Província de València*, 14 de febrer, 5 de març i 10 i 16 d'abril de 1867.

7. Joan Baptista Franco Peris va nàixer en 1808 a Castelló. Fill de l'hisendat castellanenc Joan Baptista Franco Sanxo i de la castellanenca Josepa Peris, va contraure matrimoni amb la també castellanenca Concepció Cifre Almúnia, amb qui va tindre quatre fills —Joan Baptista, Eusebi, Josep i Ricard Franco Cifre—. Va ser un dels principals electors contribuents de Castelló i dels districtes d'Alberic, Xàtiva i Alzira des de 1837; un dels cinquanta majors contribuents de la província del sector agrari (propietat rural i pecuària) entre 1860 i 1863; i un dels cinquanta majors contribuents de la província en 1865 per quota territorial. Cap organitzador de la Milícia Nacional del partit d'Alberic des de l'estiu de 1843, va ser alcalde de Castelló durant els biennis 1848-1849 i 1850-1851. Va morir el 30 de setembre de 1867 (*Butlletí Oficial de la Província de València*, 19 de setembre de 1837, 23 de juliol de 1839, 27 de juny de 1843, 10 de desembre de 1846, 11 de febrer de 1848, 1 de gener, 17 de febrer i 18 d'agost de 1850, 30 de novembre de 1851, 6 de febrer de 1853, 8 de febrer de 1857, 15 de gener i 5 de juny de 1860, 8 i 13 d'octubre de 1863, 12 d'octubre de 1865, 27 de gener, 1 de febrer i 1 de desembre de 1867 i 11 de febrer de 1879).

Vegeu també Villanueva de Castellón [en línia].

<<http://www.geocities.ws/mjfg0491/pafg164.html>> [consulta: 17 febrer 2019]

propietat. Deu anys més tard, a principis de juny de 1877, es feia públic que el Cabo havia sigut assassinat pel bandoler de Manuel, Josep Ramon Sanxis Sanxis, més conegut com *Bolsonet*.⁸

Mesos després, Bernat Francés feia quadri-lla amb el lloser Miquel Mas Argente, dit *Micalet Mas*.⁹ A mitjan gener de 1868, tots dos participaven en el robatori de diners i un mocador a Julià Navarro Pérez,¹⁰ veí de Sant Joan de l'Énova,¹¹ just quatre setmanes abans de veure's embolicats en l'homicidi de Josep Ramon González Mínguez —el segon dels imputats al roder de la Llosa de Ranes— i les lesions a Salvador González Mínguez, germà de l'anterior, en fets esdevinguts en algun punt del partit judicial de Xàtiva.¹²

8. *Butlletí Oficial de la Província de València*, 27 d'abril de 1867 i 27 de juny i 5 d'agost de 1877.

9. Per a una aproximació més àmplia a la biografia de Micalet Mas, podeu consultar M. ARCOS I MARTÍNEZ, *Micalet Mas de la Llosa de Ranes (1842-1913)*, 2022.

10. Julià Navarro Pérez era un dels màxims contribuents de Sant Joan de l'Énova, segons consta en la llista d'electors de 1867. Posteriorment, entre 1877 i 1879, va ser alcalde del dit municipi (*Butlletí Oficial de la Província de València*, 8 de setembre de 1865, 1 de febrer de 1867, 12 d'abril i 13 de desembre de 1877, 6 de febrer i 15 de juny de 1878 i 23 d'abril i 4 de juliol de 1879).

11. Actualment, Sant Joanet.

12. *Butlletí Oficial de la Província de València*, 25 de gener, 4 i 29 de febrer, 19 de març, 5 d'abril i 20 de novembre de 1868.

Panoràmica de Palma de Gandia

(Wikimedia Commons [en línia], <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Navarr%C3%A9s,_Valencia.jpg>, [consulta: 12 juny 2023], Anònim, 14 d'abril de 2017)

A mitjan desembre de 1870, la Guàrdia Civil desbaratava la trajectòria delictiva del bandoler de Castelló, quan l'atrapava i el conduïa davant el jutge d'Énguera, que era qui seguia el cas per l'assalt al cobrador de les contribucions, Salvador Hernández Duart, dut a terme a Navarrés al novembre de 1866.¹³

Una vegada pagats els deutes que tenia pendents amb la justícia, Bernat Francés degué continuar andarejant per l'escabrós submon de la delinqüència. Els seus últims dies de vida van transcórrer en terres de la Safor. A mitjan juliol de 1887, el seu cadàver apareixia a la partida de «Sol d'Orta [sic]» de Palma de Gandia.¹⁴ Aleshores, usava roba de dril ratllat —l'anomenada tela mallorquina— i anava en mànegues de camisa i sense jupetí. El cos presentava tres cops al cap, probablement

«ocasionats amb objecte tallant i contundent», i estava rodejat d'una bassa de sang. Al costat, hi havia un barret, partit per la meitat d'una destrada o alguna cosa equivalent. A curta distància, era trobada una jaqueta, que es deduïa que devia ser d'ell, per ser igual el seu teixit al dels pantalons que portava posats. La butxaca de l'esmentada peça de vestir contenia una cèdula personal a nom del roder de Castelló.¹⁵

Bernat Francés Marqués va ser batejat en 1839 en l'església de l'Assumpció de Castelló i era fill del castellanenc Bernat Francés i de Ramona Marqués, de l'Alcúdia. Llaurador d'ofici, va estar casat amb Engràcia Joan Borredà, de l'Énova, amb qui va tindre dos fills entre 1862 i 1865 —Bernat i Salvadora Francés Joan.¹⁶

13. *La Correspondencia de España*, 15 de desembre de 1870. *La Nación*, 16 de desembre de 1870. *Diario Mercantil de Valencia*, 17 de desembre de 1870. *Butlletí Oficial de la Província de València*, 11 de gener de 1871 i 7 de juliol de 1875.

14. Devia tractar-se de la partida rural de Sol d'Horta, topònim inexistent a hores d'ara a Palma de Gandia. Cap de les fonts consultades no ha pogut donar informació al respecte.

15. *El Serpis*, 22 de juliol de 1887. *El Pabellón Nacional*, 23 de juliol de 1887. *Butlletí Oficial de la Província de València*, 22 de novembre de 1887.

16. Villanueva de Castellón [en línia]. <<http://www.geocities.ws/mjfg0491/pafg164.html>> [consulta: 17 febrer 2019]

La planificació del pont del riu d'Albaida de Castelló (1881)

Rubén Galera Hernández¹

Travessar les depressions orogràfiques ha sigut un dels objectius que ha hagut de solucionar la societat valenciana des que es va fundar el Regne de València. D'ençà aleshores, s'han construït molts ponts de carreus i de fusta, com el que teníem al nostre poble, i que calia reconstruir pràcticament cada any. En este sentit, el Govern espanyol i la Diputació de València van començar a prendre part en esta responsabilitat arran del *Plan General del Estado* del 1860, amb el qual dugueren a terme la construcció de vora cent ponts de diversa índole en territori valencià en poc més de setanta anys. Per la seua banda, la Diputació de València va ser l'ens responsable de planificar algunes carreteres, com la de la Poble Llarga a Sumacàrcer i de construir els ponts necessaris. En este context, per tant, trobem la planificació i la construcció del pont del riu d'Albaida en 1881, el pont que mai es va inaugurar.²

El primer pont d'obra

A les acaballes del segle XIX, el camp s'aprofitava més i millor i començaven a eixamplar-se camins i carreteres per a transportar les mercaderies amb més rapidesa i comoditat. Ara sí, calia un pont de pedra que unira el Pla amb Castelló, i viceversa. En 1881, la Diputació de València ja havia projectat una via de comunicació entre «la estación de Puebla Larga y el empalme con la de Casas del Campillo de Valencia». La connexió directa de la Ribera Alta amb València es plantejava com una oportunitat que els pobles de l'interior de la Ribera no podien desaproveitar, per això un «gran número de pueblos importantes se hallan interesados [...] en esta nueva vía, que

ha de cruzar una de las más fértiles y feraces comarcas de la ribera del Júcar». Els pobles que es beneficiarien, segons el periòdic, serien Castelló, la Poble Llarga, Beneixida i Càrcer, entre d'altres, degut al «notable crecimiento que adquieren las producciones de un rico suelo, destinado en su mayor parte al cultivo de la naranja». Per a la realització d'esta infraestructura, en el Pla General de la Direcció de Carreteres entrava la denominada carretera de la Poble Llarga a Sumacàrcer, que tenia un pressupost assignat, només per a este tram, de més de 350.000 pessetes.³ Per a salvar el llit del riu d'Albaida, el projecte havia previst fer «un magnífico puente de cinco claros, de catorce metros de luz cada uno».⁴

Els inicis

L'interés de l'Ajuntament de Castelló per esta nova via de comunicació es va fer patent el 15 de setembre del 1881. Va enviar una «comisión que pasó a la capital a activar la construcción de la carretera de Puebla Larga a Sumacárcel que pasa por esta villa», amb l'única contrapartida que quedava pendent de «rectificar o confrontar el trazado de dicha carretera, único requisito que falta para poderse subastar».⁵ El 26 d'octubre, segons les actes de l'Ajuntament, la contractació del tram de carretera que unix el pont del riu d'Albaida amb la Poble Llarga va recaure en Vicente Martí, veí de València. Sabem això perquè demanà a l'Ajuntament que «se le autorice y señale el terreno correspondiente junto al puente de la Acequia Escalona en la inmediaciones del río Albaida para poder construir, provisionalment, una casita en donde poder depositar todas las herramientas y

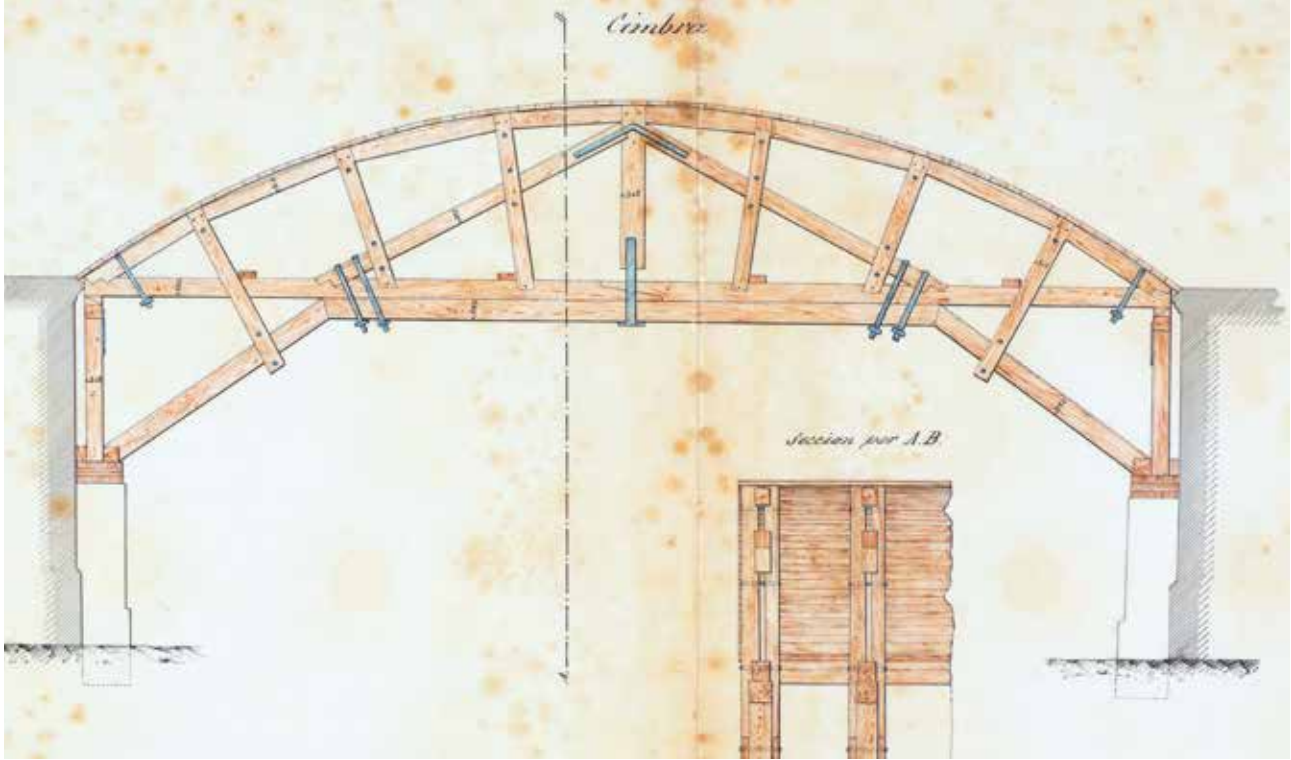
1. Este article és la continuació del que vam publicar en el *Llibre de festes* de 2022: «Els ponts de fusta del riu d'Albaida de Castelló (1776-1875)».

2. Carme Sanchis Deusa (1993) ha publicat un monogràfic interessantíssim i ben complet sobre este tema en *Els ponts valencians antics*.

3. Per a fer-nos una idea de què significa eixa suma, una família de quatre membres necessitava 500 pessetes l'any per a subsistir.

4. *La Lealtad*, any I, núm. 21, 20 de maig de 1881

5. *Arxiu Històric de Castelló*, H-19-1, Actes de l'Ajuntament de Castelló 1881-1882, p. 42v.

Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València, E.12.3, caixa 6429, expedient 40, «Fidel Garrido. Puente sobre el río Albaida. Proyecto de carretera provincial de Puebla Larga a Sumacárcel por Cárcer / Fidel Garrido, el director 1º de carreteras provinciales. Valencia, 1 de mayo de 1881».

demás artefactos». L'Ajuntament ho va acceptar amb l'únic requisit que «tan pronto terminen las obras del indicado puente deberá ser esta demolida y dejar el terreno tal como se encuentra en la actualidad».⁶

Abans de la subcontractació

L'Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València és una font de recursos que aporta dades sorprenents sobre tot tipus d'infraestructures dels pobles valencians. I en este sentit, la informació que hi conté sobre Castelló no es queda arrere. Els articles 1 i 2 del plec de condicions econòmiques del Projecte de la Carretera Provincial de la Poble Larga a Sumacàrcel per Càrcer (PCPPSC) diuen que per a poder prendre part de la subhasta, l'empresa candidata hauria de dipositar el cinc per cent de la quantitat pressupostada de les obres, import que es convertirà en fiança i mudarà al deu per cent de l'import amb què se li adjudiquen les obres. L'article 5 diu que quan l'obra s'haguera adjudicat, el temps estimat per a executar les obres seria de dos anys a partir del moment en què s'haja acabat de replantejar tot el tros 1 de la carretera. L'article 6 i 7 donen compte de l'obligació de mesurar mensualment les obres executades per part de la Diputació i de pagar a l'empresa els treballs realitzats. Finalment, entre d'altres obligacions, el contractista verificaria el pagament de les expropiacions davant del pagador d'obres i de l'ajudant encarregat de les obres.⁷

La memòria del primer apartat del PCPPSC trac-

ta de la necessitat i la importància de la construcció de la carretera i el segon fa una idea general de totes les seccions en què es dividixen els 18 km i 539 metres. Dels diversos trams de la via diu la memòria que:

«El primero, obgeto del estudio de que nos ocupamos y cuya longitud es de 6 kilómetros y 910 metros, está comprendido, según dejamos dicho, entre la estación de Puebla Larga, en el ferrocarril de Almansa a Valencia, en el punto de unión con el segundo trozo en el cruce de esta carretera con la de Casas del Campillo a Valencia. El segundo trozo, de 3 kilómetros, 711 metros, está construido y se halla en buen estado de conservación. Empieza en la terminación del anterior en el referido cruce de esta carretera con la de Casas del Campillo y termina en un punto que no tiene denominación especial. El trozo tercero, que mide una longitud de 5 kilómetros, 918 metros, se halla comprendido entre el fin del 2º y la acequia de Escalona. Y el trozo cuarto desde la acequia de Escalona a Sumacárcel tiene 2 kilómetros y se halla sin estudiar».⁸

En el tercer apartat, «Croquis de la parte de la provincia y carreteras del Estado y provinciales que se relacionan con el proyecto», es manifesta que els pobles situats en la rica conca del Xúquer sobre el marge dret estan destinats a unir-se amb Ayora per Sumacàrcel, i des d'Ayora a Albacete, i viceversa, per a la importació i exportació recíproca de les seues produccions, «porque es la línea más corta que

6. Arxiu Històric de Castelló, H-19-1, Actes de l'Ajuntament de Castelló 1881-1882, p. 43r.- 43v.

7. ADV, 12.3/Caixa 6429, exp. 40, *Pliego de condiciones económicas*.

8. ADV, 12.3/Caixa 6429, exp. 40, *Proyecto de carretera provincial de Puebla Larga a Sumacárcel por Cárcer. Trozo 1º. Documento 1*. D'ací en avant totes les cites fan referència a este document.

por carretera puede hacerse entre ambas provincias». Les raons per les quals hi havia la necessitat de fer el primer tram de la carretera eren diversos. El primer, perquè el segon tram de la carretera ja estava construït i el tercer estava en execució. I el segon, que atany directament a Castelló, perquè «se halla hoy aislado sin comunicación con la carretera» de València ni amb l'estació de la Pobla Llarga, i no podia donar una eixida ràpida a les seues produccions. A pesar d'estes raons, l'autor de la memòria del projecte n'apel·la una altra, la de les avingudes del Xúquer en èpoques de pluges:

«En épocas como la que actualmente estamos atravesando, en que por efecto de la pertinaces lluvias, el notable crecimiento de las aguas del río Júcar interrumpe durante largos días el paso por el puente provisional que antes ocupaba la barca titulada del Rey en la carretera de Casas del Campillo, ocasionando graves perjuicios al comercio y a la agricultura».

Així s'evitaven les interrupcions en hivern. Amb la construcció d'este tram de la carretera, Castelló tindria una eixida directa cap a València i no hauria de desplaçar-se a Xàtiva o Alzira per haver d'anar a la capital. Amb açò s'evitava, doncs:

«Lo que en la actualidad acontece, con gran perjuicio para el tráfico, de quedarse estacionado multitud de carros esperando el día en que esté libre la circulación, a menos de exponerse a gravísimos percances, caso de decidirse a cruzar los pésimos caminos que en no pocas ocasiones suelen ser sepultura de caballerías y siempre desesperación de los carreteros».

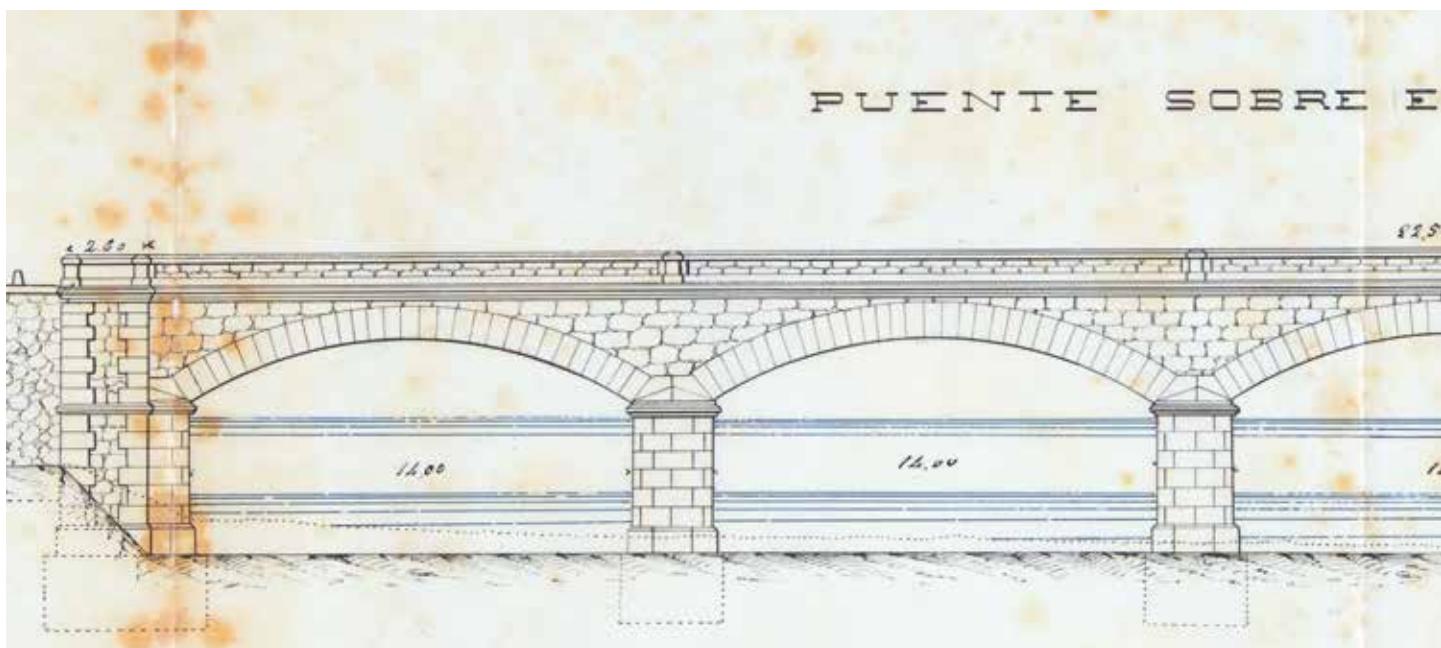
Les raons de la necessitat d'una carretera nova i un pont no eren balderes d'acord amb les dades econòmiques i geogràfiques d'aleshores. En aquella

època, Castelló tenia 3107 habitants i el terme municipal mesurava sis quilòmetres quadrats. En el camp es llaurava principalment arròs i taronges en grans quantitats, però també hi havia blat, panís, civada, garroferes i tota classe de fruites. En total, eren cultivables 17.120 fanecades de regadiu i 4.000 de secà plantades d'oliveres i garroferes que generaven una renda de 468.726 pessetes, 152.000 de les quals es pagaven de contribució.

Òbviament, es van estudiar diferents trams per construir la carretera que havia d'anar de la Pobla Llarga fins al nou pont de Castelló. I en primera instància va arribar a proposar-se l'antic camí que unia els dos pobles, però no reunia les condicions necessàries per a una carretera de tal envergadura:

«El trazado elejigo para esta carretera es a no dudar el que mayores ventajas ofrece; pues aunque a primera vista parece que adoptando la línea del camino Viejo se obtendría una grande economía, puesto que se evitaría así la expropiación de terrenos de considerable valor, si embargo tendríamos que resultaría más larga y por lo tanto más costoso el trazado, en atención a las muchas revueltas del citado camino Viejo. Y la carretera, en tal caso, no reuniría las condiciones que requieren su importancia. Además, aun siguiendo la tortuosa línea del camino antiguo, no sería dable evitar enteramente la expropiación, porque no tiene suficiente latitud para la nueva carretera».

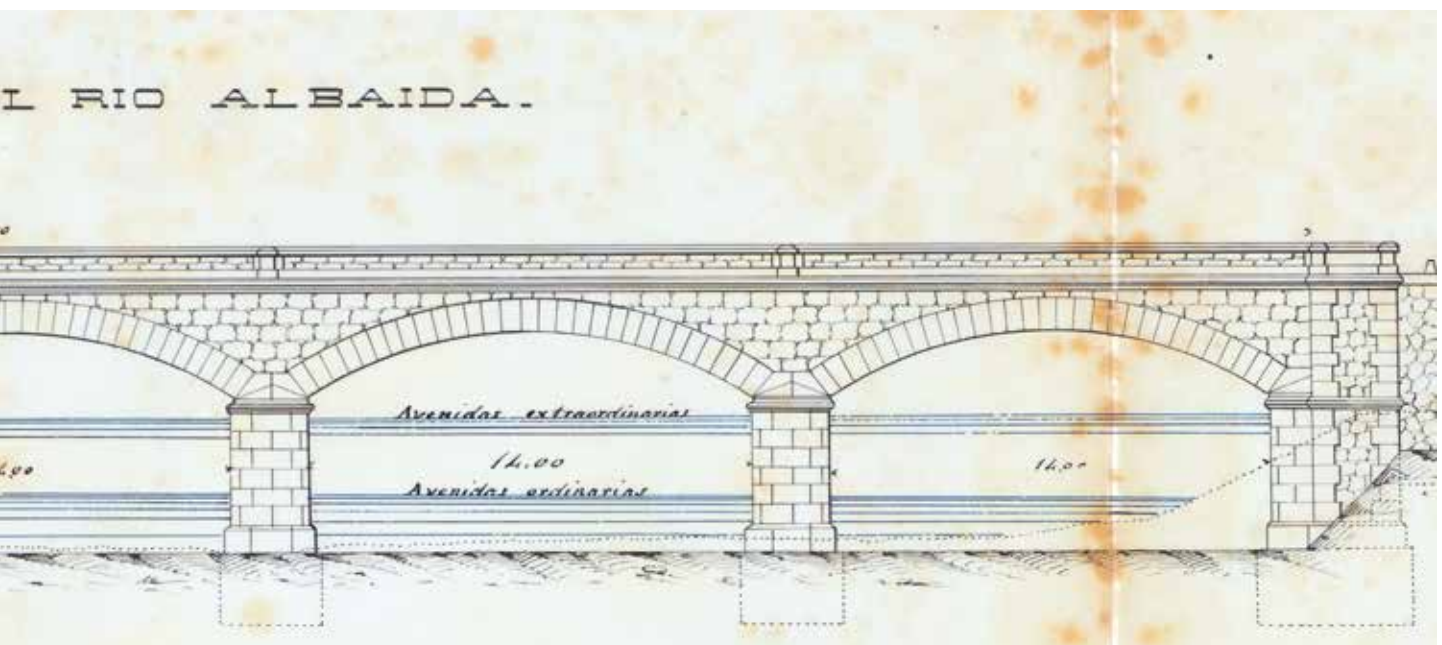
Havent quedat clar el tram que més beneficiava al poble de Castelló i a la mateixa Diputació de València, es recomanà, en principi, que els materials de construcció del pont es compraren en les explotacions i empreses més pròximes per a evitar, entre d'altres coses, que el preu del transport encarira l'obra. L'arena del pont i les pedres redones del mateix riu d'Albaida s'usarien, per exemple, per a fer grava i

Vista parcial del carrer Sant Doménec
Arxiu de Joanjo Puertos

Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València, E.12.3, caixa 6429, expedient 40, «Fidel Garrido. Puente sobre el río Albaida. Proyecto de carretera provincial de Puebla Larga a Sumacárcel por Cárcer / Fidel Garrido, el director 1º de carreteras provinciales. Valencia, 1 de mayo de 1881».

Caseta de peons caminers
Arxiu de Joanjo Puertos

formigó. La resta dels materials, excepte les rajoles, s'havien de subministrar dels pobles de la rodalia:

«La piedra para sillerías, sillarejo y mampostería concertada se encuentra en la carretera de la Serreta, situada en las inmediaciones de Manuel y distante 4600 metros al punto medio. La piedra para mampostería ordinaria y para el firme se halla en las canteras de Serratella y de Montot, y a una distancia media de 3500 metros. El ladrillo y la teja en las fábricas de Villanueva de Castellón, la cal en los hornos existentes en las citadas carreteras de Serratella y de Montot, y el yeso en la fábrica del pueblo de Cárcer».

Poc o gens podien imaginar-se els enginyers i arquitectes de la Diputació de València en 1881 que la part sud-est de Castelló ha crescut urbanísticament fins a la part actual de l'IES Vicente Gándia; ni que el trànsit rodat de la carretera de què estem parlant en este article, obligaria a fer una circumval·lació. En el cas que ara ens ocupa, en el projecte de 1881 ja es tenia l'experiència suficient per a dirimir entre aprofitar la via vella de la Pobla o el traçat rectilini que finalment es va dur a terme. Per això, es va procurar fer el traçat per les immediacions de la Pobla Llarga i Castelló –millor que per l'interior– per evitar-se expropiacions d'edificis, afrontar el possible trànsit intern i estalviar als veïns baralles entre transeünts i veïns, entre d'altres. En conseqüència, les cases que es construïren al costat de la carretera, segons el projecte, «podrán disponer-se con comodidad, viniendo a formar en poco tiempo la mejor parte de la población por su regularidad y buena disposición según nos enseña la práctica de lo que ha sucedido en los diferentes pueblos que se han encontrado en este caso». Fet que el temps ha donat la raó als enginyers i arquitectes de la Diputació.

Una altra qüestió que es va tindre en compte abans de començar les obres fou el benestar dels obrers que treballarien en la carretera i en el pont, que es va projectar un dels elements arquitectònics de Castelló de què poc o gens se sabia. Ens referim a la caseta dels peons caminers que hi ha en el quilòmetre 3 que, de fet, ha estat habitada fins a fa no massa temps. De bon començament va ser una exigència perquè dos dels obrers hi residiren i hi haguera una vigilància activa de les obres, i segurament també dels materials de construcció. En realitat, no va ser l'única i al llarg del recorregut de la carretera se'n van projectar dos més en sentit a Sumacàrcer: una al quilòmetre 9 i l'altra al 15.

El sistema d'administració que proposava el PCPPSC –i que finalment es va dur a terme– és el de la contracta, i l'empresa que se l'adjudicava podia fer, simultàniament, l'aplanació i les obres de fàbrica del pont. Alhora que este es bastia es podien fer els terraplens de la carretera per a corregir les desigualtats de nivell en tota l'extensió de la línia. Per tant, el termini que proposa la memòria del projecte és de dos anys, tenint en compte que s'havia de construir el pont del riu d'Albaida al mateix temps que la carretera de la Pobla Llarga. Entre les dificultats orogràfiques que s'havien de salvar hi havia alguns passos difícils com ara el riu d'Albaida, la séquia Escalona, el barranc de Barxeta, la séquia Major i la d'Aixa, el braçal de la Planissa, el del Castellet i el del Riuet, i altres séquies de menor importància.

I bé, ara que ja sabem com es va planificar el pont del riu d'Albaida i la carretera que ens unix amb la Pobla Llarga, proximitament parlarem de com es van dur a terme les obres i quins obstacles va haver de patir el pont que mai es va inaugurar.

Que vinga la llum: els precedents de l'enllumenat elèctric a Castelló

José Vicente Climent Vila

Introducció

Retrocedir en el temps no és una tasca fàcil. I els qui em coneixeu sabeu que, gràcies al meu ofici de tècnic en electrònica, intente preservar tot el que té a vore amb este camp de treball en un museu particular. La *llum* de la curiositat, com si es tractara d'una pereta elèctrica, se'm va encendre fa uns mesos per a dur avant una labor que no havia fet mai: investigar en els fons arxivístics municipals la història de l'electricitat; en concret, la seua arribada. I vos puc ben assegurar que és una tasca laboriosa, però satisfactòria.¹

Si mirem este tema en perspectiva històrica, m'agradaria que sabéreu que a Europa va començar a haver una necessitat imperativa d'il·luminar els carrers per qüestions de seguretat. Les enciclopèdies parlen de París com la primera ciutat del segle XVII que va començar a instal·lar uns fanals en els carrers principals. Mentrestant, a València el guarda nocturn anava amb un cresol de mà. D'aquells primers aparells rudimentaris, van nàixer les instal·lacions fixes i la dotació econòmica i personal per a mantenir estes instal·lacions, que al segle XVIII funcionaven amb greixos, metxes, resines i, ben entrats en el segle XIX, amb gas. Encara que este últim combustible no arribà mai a Castelló, com vorem en les línies següents.

Ara que l'electricitat és tan cara i és un tema de preocupació permanent, vull deixar constància en este treball que l'enllumenat públic de combustió tingué un llarg recorregut al nostre poble.

---

1. Volem donar les gràcies, abans de començar, a Ana Martín Sancho, per ajudar-me a trobar la informació en l'Arxiu Municipal; a Valerià Benetó Ferrando i F. Xavier Martí Juan per proporcionar-me algunes referències documentals; i a Rubén Galera Hernández pel mateix motiu que els seus col·legues i per donar-li forma a este article.

L'enllumenament de petroli, olis i greixos

He pogut documentar que l'enllumenat públic de Castelló ja existia entre en els anys 1848 i 1849, i possiblement es penjava en les fronteres d'algunes cases –ara indeterminades– del poble. Sí que sabem amb certesa que funcionava amb oli, greix o petroli, segons els avanços de la ciència de l'època. Desgraciadament, no hem pogut documentar la fisonomia d'aquells primers fanals i, a més, podem afirmar amb rotunditat que els més antics que es conserven en algunes fronteres del poble no són aquells primers. Quant a la forma, alguns podien estar subjectats al terra, però d'estos no hi ha cap model que s'haja conservat -si realment n'hi va haver. Sí que queden encara en les fronteres les anses -els braços- d'uns fanals antics, molts d'ells ja en desús. Segons es pot vore en les fotografies, estos se subjectaven amb dos caragols a la paret i sobreixien uns 50-70 cm. Hem de suposar que de la part externa penjava la caixa del fanal de cristall, en l'interior del qual estava la metxa. Diem que suposem, perquè la forma de l'aparell té una curvatura suau que no arriba a formar un angle recte, forma geomètrica indispensable perquè la filigrana de reforç del fanal poguera sostindre la caixa del fanal. No obstant això, és possible que estos braços es reaprofitaren, o siga, que tingueren en la seua forma original 90 graus i que ens haja arribat un fanal adaptat.

Les notícies que hem documentat en l'Arxiu Municipal de Castelló d'este període són escasses i esporàdiques en el temps, però ens poden ajudar a tindre una idea general. En els anys 1848 i 1849, Pedro Joaquín Soro era el responsable de l'administració de l'enllumenat públic, és a dir, el fanaler. En tots els arrendaments dels diferents anys, els fanalers que es quedaven el manteniment de l'enllumenat públic estaven obligats, segons consta en els contractes,

a mantindre nets els fanals i els vidres, a canviar les metxes i a recarregar-los de greix o petroli. En el cas que no funcionara algun fanal pel motiu que fora, havia de canviar-lo com a màxim al segon dia d'haver-se produït l'avaría.² Quant al nombre de fanals i l'horari d'encesa, l'Ajuntament establí que l'arrendador havia d'encendre els vint-i-nou fanals en les dèssset nits de cada mes que canviava la lluna, de manera que hi haguera bona llum des de les primeres oracions fins a les 12 h de la mitjanit, des del primer dia d'abril fins a l'últim de setembre; i fins a les 11 h durant els sis mesos restants.³ Amb estes obligacions es pot entendre que la il·luminació pública era una comoditat en la vida dels castellanencs que calia dur avant amb responsabilitat.

Per motius que no s'esmenten en les actes de l'Ajuntament, una comissió va estudiar la gestió d'este responsable i es va decidir, atenent els inconvenients que produïa l'administració de l'enllumenat públic, que es procedira al seu arrendament en pública subhasta. I efectivament, esta es va dur a terme en l'Ajuntament de Castelló el 27 de novembre de 1851 per a atorgar la contractació i el manteniment de l'enllumenat de 1852:

«Reunidos los señores del Ayuntamiento, bajo la presidencia del Sr. D. José Soro, primer teniente de alcalde, siendo las nueve de la mañana se procedió a la subasta del último remate para el arriendo del sostenimiento del alumbrado público de esta villa para el próximo año. Oferta que presentó D. Bernardo Barberá por cinco mil reales de vellón. En su comparecencia, hallándose presente el arrendante, que otorgaban en el primer arriendo, con la obligación que cumpla con las obligaciones que había en este expediente, de lo que ha sido informado. El informe se acepta obligado a la requerida fianza de este contrato, todos sus bienes habidos y por haber. De todo lo cual fueron testigos Vicente Darás Mayor y Miguel Peris».⁴

Les subhastes de l'arrendament de l'enllumenat públic se celebraven quasi tots els anys.⁵ Un aspecte comú en esta mena d'actes és que, sempre que s'havia de licitar l'arrendament del manteniment de l'enllumenat, es comunicava oficialment als pobles limítrofs, és a dir, a Alberic, la Pobla Llarga i Sant Joanet.

2. AMC, Caixa H-17, *Llibre d'actes de l'Ajuntament*, Carpeta H-132/1, 1 de gener de 1850. José Martí Soro (1987: 579).

3. AMC, Caixa H-17, *Llibre d'actes de l'Ajuntament*, Carpeta H-132/1, 27 de desembre de 1850. José Martí Soro (1987: 579).

4. AMC, Caixa H-17, *Llibre d'actes de l'Ajuntament*, 27 de novembre de 1851.

5. Per a no repetir els mateixos continguts any rere any, hem volgut resumir estes subhastes.

El *llumener* era la persona que encenia i apagava els fanals de l'enllumenat públic de petroli

Una altra classe de documentació que ens informa sobre l'enllumenat públic d'esta època, són les queixes que el veïnat dirigia a l'alcalde per les contínues avaries dels aparells o simplement per la falta de fanals. El veïnat del carreró de la Pilota, per exemple, li havien fet arribar en 1857 diverses queixes per la falta d'enllumenat en esta via pública. En efecte, l'alcalde va ordenar que en el centre del carreró⁶ es col·locara un fanal, però més xicotet que els que hi havia en la resta del poble, per raons òbvies.⁷ També va haver-hi queixes del veïnat del carrer de Pajarón per la poca llum que hi havia. Per a solucionar el problema, l'alcalde va ordenar instal·lar un fanal per a reforçar l'enllumenament el 20 de setembre de 1850.⁸

6. El carrer de la Pilota és ara Pla Rubio, l'atzucac que està situat a la dreta de l'edifici de l'Obrera. Abans de construir la cases del fons, és possible que este carreró comunicara per darrere amb el carrer de la Séquia. No obstant això, no s'ha trobat en l'Arxiu Municipal documentació que acredite esta prolongació.

7. AMC, Caixa H-17, *Llibre d'actes de l'Ajuntament*, 20 de setembre de 1850.

8. Malauradament, a l'AMC no es conserva tota la sèrie de les actes municipals, per la qual cosa hem de suposar que hi hauria més informació de l'enllumenat públic que no hem pogut documentar. Els anys que hi falten són: 1859-1871, 1878-1882, 1884-1894 i 1898-1900.

Els Cursos Internacionals de Música a Castelló (1991-1999)

**Raül Seguí Penadés,
Rafael Estrada Puertos i
Susanna Pallàs Garrigues**

«Sense música la vida seria un error»
Frederic Nietzsche (1844-1900)

Castelló és un poble que respira música, perquè la viu i es nodrix d'ella. Un poble de llarga tradició artística que ha aportat molt al món musical per tot arreu. La Lira Castellonera és en gran part la responsable d'este fet i no és d'estranyar que fora l'entitat motora l'any 1991 de la celebració dels Cursos Internacionals de Música.

La iniciativa va sorgir de la Junta de la Societat Musical, aleshores encapçalada per José Belmonte juntament amb Pepe Oliver i *l'alma mater* del projecte, Raül Seguí, músic castellanenc de la banda. Es presentà la proposta al plenari del nostre Ajuntament i totes les forces polítiques l'aprovaren per unanimitat; aleshores era alcalde Antoni Vizcaíno. Des d'aquell moment, Ramón Borja, regidor de Cultura, i Rafael Estrada, donaren suport als cursos els anys vinents. Esther Guardiola i Alfred Gregori prengueren el relleu al capdavant de l'Ajuntament i els Cursos Internacionals de Música (CIM) es consolidaren perquè els consideraren il·lusionants i atractius.

El testimoni de Raül Seguí Penadés, que citem íntegrament, ens dona més detalls del que van suposar els cursos:

Als jardins del Bar El Mirall
D'esquerra a dreta: Roger Bobo, Jose Miguel Miñana, Melwin i Susan Culbertson, Encarna Someño, Joseph Bazsinka, Raül Seguí, Mel Culbertson, Vicente López i Miguel Vallés

«L'any 90, un grup d'amics de la tuba, Vicent López, Miguel Vallés, José Miñana i jo mateix, Raül Seguí, ens plantejàrem l'opció de viatjar a Perpinyà per assistir a classes del prestigiós i reconegut intèrpret Mel Culbertson. Allí es proposaren noves tècniques d'aprenentatge de l'instrument totalment noves i pioneres. La història es capgirà quan li proposàrem a Mel que fora ell qui "baixara" a la nostra terra per fer escola. El músic, a més de semblar-li interessant la proposta, amplia l'oferta i inclogué el seu mestre, l'americà Roger Bobo, reconegut intèrpret i gran pedagog de la tuba. S'estudià l'opció d'organitzar uns cursos a València amb el compromís que cada amic els havia d'oferir a l'Ajuntament dels seus respectius pobles, és a dir, a Castelló, Carlet, Benaguasil i Bunyol. Castelló no s'ho pensà dos vegades i "guanyà" la proposta. Els cursos arrancaren al poble amb els dos reconeguts mestres. És va córrer la veu ràpidament i la resposta fou aclaparadora. L'oferta s'amplià i, any rere any, els cursos augmentaren el nombre de matriculats tant de professorat especialitzat en altres instruments com d'alumnes que arribaren de tots els racons del món. Cal remarcar que no calia buscar massa lluny, ja que el nostre poble hi ha un planter de professorat especialitzat treballant per tota la geografia espanyola. Si he de destacar alguna cosa d'estos cursos, una seria el fet que Castelló va marcar un punt d'inflexió en tècniques noves en l'aprenentatge de la tuba. Els Cursos Internacionals de Música van encetar noves pedagogies i maneres de fer música inexistents a les nostres escoles i conservatoris. La història de la tuba té un abans i un després dels cursos de Castelló».

Els Cursos Internacionals de Música van suposar un gran repte per a tothom. Es tractava d'una proposta pionera en aquella època, extraordinària i complicada d'assolir. La Junta, els socis i els músics començaren a treballar de la mà. Les empreses del poble, els comerços locals i els particulars, amants tots ells

de la música, feren causa comuna amb l'Ajuntament i els I Cursos Internacionals de Música arrancaren un calorós agost de 1991. Amb Roger Bobo i Mel Culbertson al cartell aconseguiren que trenta-set alumnes s'hi matricularen, alguns dels quals eren de procedències ben llunyanes, com ara Finlàndia, o d'altres més propers, com França.

L'alcalde d'aleshores, Antoni Vizcaíno Puche, ho valora així: «El projecte va ser un intercanvi cultural amb grans professionals. Per al poble va ser el gran descobriment de la tuba com instrument solista. El mèrit, d'altra banda, també s'ha d'atribuir a tots els partits polítics que configuraven l'Ajuntament».

Nous models d'aprenentatge en la tuba.

Bobo i Mel Culbertson donaren el tret d'eixida als cursos amb gran èxit. La tècnica i la professionalitat, junt amb una desbordant qualitat humana, foren les claus de l'èxit. Ambdós es guanyaren l'alumnat en mostrar

dedicació i passió a parts iguals pel seu instrument: la tuba.

Roger Bobo, conegut com la llegenda dels metalls i el virtuós solista, va ser un reconegut professor mundial de tuba. Desgraciadament, va morir al febrer del 2023, però ens ha deixat un llegat musical en tots els amants de la

tuba, especialment en les moltes orquestres de tot el món que l'han vist i l'han tingut com a solista i director. Algunes de les seues col·laboracions que cal destacar les va realitzar amb Zubin Mehta, Carlo Maria Giulini i André Previn, sense esmentar els molts directors convidats de classe mundial de la Filharmònica de Los Angeles. Actualment, els seus alumnes ocupen llocs a les principals orquestres simfòniques i universitats de tot el món, i molts d'ells han desenvolupat reeixides carreres com a solistes.

D'altra banda, la contribució del mestre Mel Culbertson en l'ensenyament de la tuba ha sigut essencial per a intèrprets tant europeus com d'altres països. Este professional va nàixer als EUA i va ser alumne de Roger Bobo a Los Angeles. Fins i tot, el mateix Zubin Metha li va oferir una plaça a la seua orquestra de Tel-Aviv, que no acceptà pels difícils moments pels quals passava el país a causa del malestar polític en Orient Mitjà. Va ocupar la càtedra principal de tuba amb l'Orquestra Simfònica de la Haia (Països Baixos) o la Ràdio Nacional de França Filharmònica, d'entre altres. El mestre Herbert von Karajan va afirmar en una ocasió que «Mel toca la tuba com un gran flautista!». Va impartir classes en moltes universitats i conservatoris d'Europa, en les quals introduí nous models d'aprenentatge de l'instrument. En arribar per primera vegada al vell continent s'enfrontà a un rebuig i recel pel tracte de solista que Mel volia implementar en la tuba. La cultura musical europea era molt tradicional en este aspecte i sofrí burles i una

Al Teatre Ideal

Concert dels professors de tuba: Mel Culbertson, Raül Seguí i Roger Bobo

forta oposició per part del sistema educatiu. Però el mestre no defallí i treballà per posicionar la tuba com a instrument solista i crear així escola.

Els primers cursos a Castelló

Els primers cursos representaren un esdeveniment cultural de vital importància per a Castelló, tant per la qualitat professional dels mestres convocats com per la projecció i l'impacte internacional que assoliren; en poques paraules, van ser tot un referent per al món musical. Cal destacar també el reconeixement de la gent i la cohesió social que va suposar per al poble. Tot plegat, i gràcies al treball realitzat a tots els nivells, es va permetre la continuïtat dels cursos en anys posteriors. El poble es va sentir poble i va reconèixer i valorar l'excel·lència artística dels professors en assistir als nombrosos concerts oferits al llarg de totes les convocatòries que, sense la sensibilitat del professorat així com de l'alumnat i l'organització, no s'hagueren pogut dur a bon terme.

El president de la Lira Castellonera durant l'any 1991, Pepe Belmonte, ho recorda amb estes paraules: «Per a mi els cursos tingueren un èxit espectacular per la vida que li van donar al poble, perquè la música dona vida i és un fet que no es pot obviar».

Arribà l'estiu del 1992 i amb ell la segona edició dels cursos. Augmentà l'oferta i s'incorporaren Michel Bequet al trombó i el mestre Pedro Iturralde. Bequet, un músic d'exquisida sensibilitat musical i de so únic a l'instrument, està considerat un dels millors representants de l'escola francesa d'instrumentistes de vent. Va ser solista de l'Orchestre de la Suisse Romande des dels 18 anys, trombó solista de l'Orchestre National de l'Opéra de Paris i professor del Conservatoire National Supérieur de Musique et de Danse de Lyon. A tota la seua carrera professional cal afegir les nombroses gravacions tant en solitari com en el camp de la música de cambra i d'orquestra. Cal assenyalar en este apartat la col·laboració que va fer amb els nostres estimats Spanish Brass Luur Metalls en el disc *Luur Metalls & Friends*.

I què direm de Pedro Iturralde? Va ser un gran defensor de la música de jazz, clarinetista, saxofonista,

Al Teatre Ideal
Recital dels professors de tuba Roger Bobo i Mel Culbertson

compositor i un dels pocs músics que interpretaren el repertori complet d'orquestra simfònica que inclou el saxo. A més a més, va ser un pioner que va fer història en ocupar la primera càtedra espanyola del seu estimat instrument al Reial Conservatori Superior de Música de Madrid. Així mateix, va ser un referent imprescindible del jazz espanyol i un precursor de la fusió del jazz i el flamenc. Com a músic entranyable i capdavanter, Iturralde fou el primer músic espanyol present en el *Diccionari de Jazz* publicat per Larousse.

El regidor de Cultura d'aleshores, Rafael Estrada, en fou testimoni:

«Si alguna cosa destacaria de l'experiència viscuda als Cursos, seria la bonhomia del professorat, la motivació de l'alumnat i el gran nombre d'hores dedicades a estudiar i a preparar els concerts. Respecte a Castelló, el suport inconmensurable de tota la gent del poble: cadascú fent la seua humil aportació en forma de fruites del terreny o cedint espais per a fer recitals».

Després del 1992

Els cursos seguiren després del 1992 i s'incorporaren noves modalitats amb professorat de tot el panorama musical, però a partir d'aleshores s'hi posà

Al Teatre Ideal
Recital del Professor de Saxòfon Pedro Iturralde

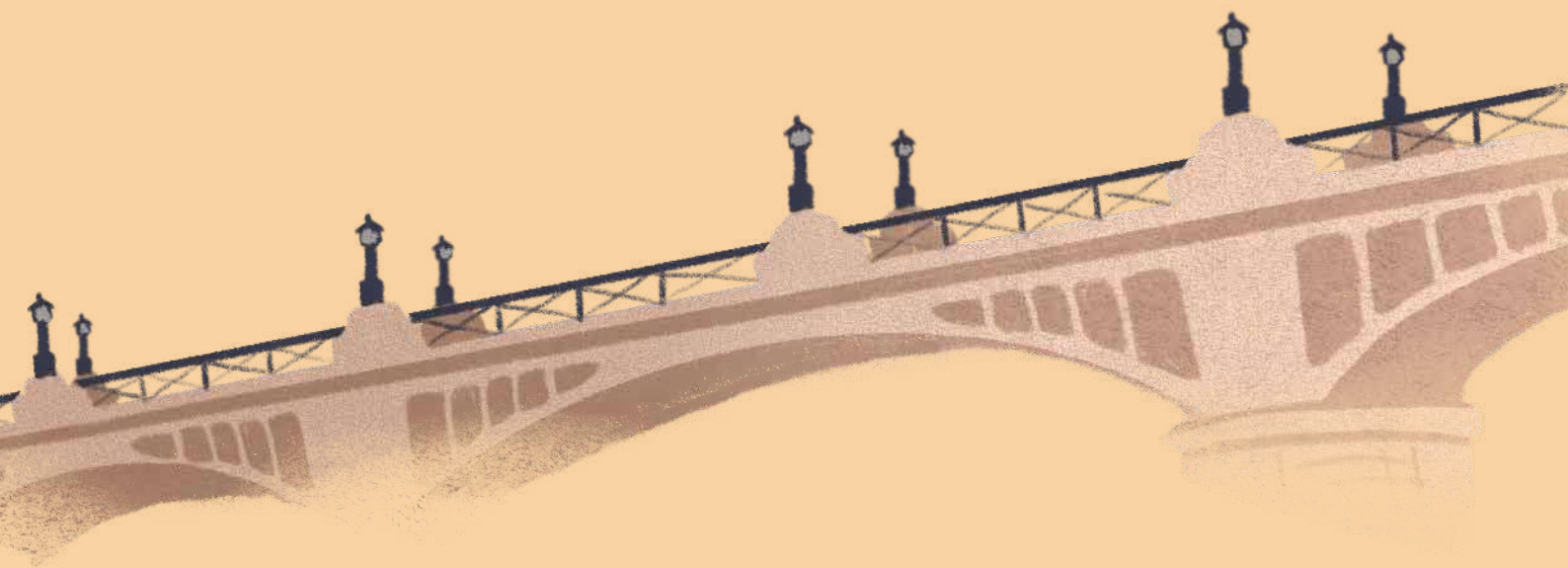
especial rellevància en la nostra gent, en aquells músics castellonencs que anaren obrint-se camí més enllà de casa. Com a botó de mostra, veiem la taula que conté el professorat que impartí els Cursos Internacionals de Música a Castelló entre 1991 i 1999:

CURS	ANY	PROFESSORAT
Tuba	1991-1999	Roger Bobo, Mel Culbertson, Josef Bazsinka, Miguel Moreno, Michel Godard.
Trombó	1993	Michel Becquet, Ricardo Casero, Elies Hernandis Oltra
	1995	Ricardo Casero
	1997-1999	Elies Hernandis Oltra
Trompa	1994-1996	José Vicente Puertos
	1997-1999	Eduardo Sanz
Trompeta	1992-1993	George Vosburgh, Alejandro Castañeda, Manuel López
	1995	Maurice Benterfa
Percussió	1992-1993	Peter Prommel, José Belmonte, Rafael Más, José Vicente Pérez
Saxòfon	1993	Pedro Iturralde
	1997-1999	Carlos Revert Espí
Clarinet	1992-1993	Enrique Pérez Piquer,
	1994-1996	José Fuster Martínez,
	1997-1999	Alberto Veintimilla Bonet
Flauta	1992-1994	Eduardo Pausà
Oboé	1997-1999	Fermín Clemente Bo

Els Cursos Internacionals de Música foren una experiència musical difícil d'oblidar que va quedar impresa en la història del nostre poble. Des d'aquell últim any, es van succeir esdeveniments culturals de tot tipus i sorgiren músics que esdevingueren grans professionals, molts dels quals ara ocupen llocs rellevants en agrupacions musicals i en centres educatius. Des d'aquella gran experiència, s'habilitaren nous espais per escoltar el bell art de la música –aleshores en auge a Castelló–, com el parc de l'Estació i l'auditori Rex. I en conseqüència, nasqueren noves direccions, nous projectes i nous reptes com, per exemple, els certàmens i els concursos. Inclús hem arribat a Corea de la mà dels Anells Ingràvids, com ja deveu saber.

En definitiva, de tot plegat ens poden sentir ben orgullosos com a poble perquè sempre ens ha unit la música. Ella és l'energia que desperta en nosaltres tot un ventall de sensacions i emocions. Ella ens ajuda a comprendre'ns, estimar-nos i millorar-nos com a persones, societat i poble.

Castelló vist des de...

Castelló vist des de...

Madrid i Seseña

Penélope Pérez Espinosa

Fa 23 anys em vaig casar amb el meu marit, que és de Carcaixent, i me'n vaig anar a viure amb ell a Madrid, on té el seu lloc de treball. I a pesar que fa més de dos dècades que no visc a Castelló, seguisc amb la mateixa enyorança del primer dia.

Què puc dir-vos de viure a Madrid? La part bona és que hi ha molta diversitat de treballs. En el tema dels estudis i la formació, hi ha de tot i a tots els nivells quant a acadèmies, instituts, universitats, màsters, etc. I quan parlem d'oci, en este cas ja passem a un altre nivell, perquè ací hi ha moltíssims museus, teatres, musicals, restaurants, espectacles, parcs i un llarg etcètera. La part negativa de viure a la capital d'Espanya són els embussos diaris de trànsit, les angoixes i l'estrés. A Madrid es viu a un ritme molt ac-

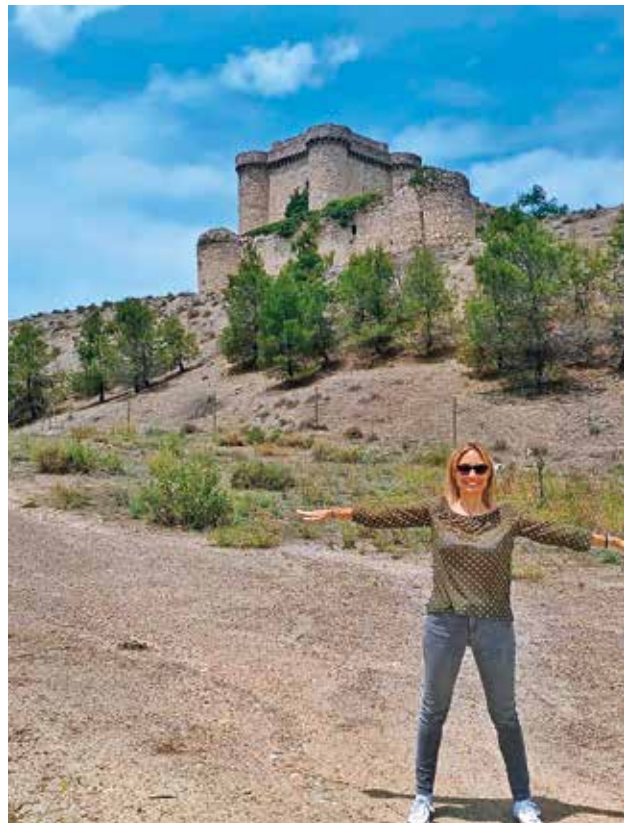
celerat, i sense tindre pressa u qualsevol va corrent a tots els llocs perquè tots van a corrent.

Madrid és una ciutat molt bonica. Quan tenim visites de Castelló, el primer que faig és preparar un *tour* dels llocs més característics de la capital i els ensenye la Puerta del Sol, la Puerta de Alcalá, la Plaza España, la Catedral de la Almudena, el Palau Real, etc., i depenent dels dies de l'estada dels nostres invitats, visitem algun museu, teatre o musical. Pel que fa a la gastronomia típica madrilenya, és imprescindible provar l'entrepà de calamars en la Plaza Mayor i conèixer la famosa *noche madrileña*.

Madrid té molta varietat de tot: gent, cultures, idiomes, religions, vestimentes; tot és inusual i normal al mateix temps. A vegades vas pel carrer i te'l tro-

Viaducte de Segòvia al seu pas per Madrid

Castell de Puñonrostro (Seseña)

bes tallat perquè estan gravant una pel·lícula, i altres veus una persona disfressada sense cap motiu aparent amb música de fons i, de sobte, descobrixes que forma part d'una concentració de *tiktòkers*. Altres voltes sents escama i resulta que hi ha un famós entre la gent, o gires un cantó i hi ha l'estrena d'una obra de teatre. A Madrid fa igual que siga un dia entre setmana que el cap de setmana; Madrid mai dorm, sempre està en activitat constant.

Després de set anys en la capital volíem viure més tranquils i ens mudàrem a Seseña, un poble de la província de Toledo que, encara que té 24.255 habitants, és tranquil, hi ha molta qualitat de vida i es pareix molt a la vida de Castelló. Tenim l'avantatge de viure a 32 km de Madrid i a 50 km de Toledo, i en un bot estem en qualsevol de les dos ciutats.

Cada volta que pense en Castelló, el meu poble, em venen moltes imatges a la ment que em trauen un somriure. Quan hi entre i passe per la meua escola, el Severí Torres, em recorde de quan eixíem escopetats cap a casa a arregar el berenar i, de seguida, anàvem a la sala de recreatiu a menjar llepolies i a jugar a les maquinetes. També em recorde molt dels caps de setmana que anàvem al Teatre Ideal a vore pel·lícules de cine o bé a escoltar els concerts de la banda de música.

Les Festes de Moros i Cristians són les millors del món! Hi ha mesos que no podem baixar al poble per faena, però la setmana de festes és sagrada i no ens la perdem mai. M'emocione en pensar en les entrades dels Moros i els Cristians, les batalles, el concurs de paelles, les disfresses o el cara a cara entre les orquestres. És un sentiment molt profund i que no es pot explicar. Però el millor de Castelló és la gent. És imprescindible destacar eixe caràcter tan obert i familiar que ens caracteritza als valencians i que tant trobe a faltar fora de la terreta.

De Seseña a Castelló tan sols hi ha 400 km, però com els menjars típics del poble no hi ha res en cap

Reproducció de la torre de Betlém de Lisboa en el Parque Europa de Madrid (Flickr_Trensamiro)

lloc. Ací trobem a faltar la mona i les llonganisses de Pasqua i el torró de Viena, l'arnadí, els pastissos, les croquetes d'abadejo, les coques de pimentó amb tomaca, entre altres coses. Sempre que tornem al poble aprofitem per comprar una ració doble dels nostres productes típics.

De tornada a Seseña, quan passe per la gasolinera de la Toscana, m'és inevitable pensar en les pasqües que passava de joveneta en la font Amarga i la font de Poveda; o quan pujaven fins a l'ermita de Santa Anna amb la motxilla plena a vessar de provisions. Cap allà anàvem totes equipades a passar tot el dia de Pasqua. Només de pensar-ho se'm dibuixa un somriure i m'entra certa melancolia.

A Castelló he viscut molts bons moments i, encara que ara no estic allí, sempre tinc mig coret en el poble; i així els ho transmet als meus fills, perquè com en casa no s'està en cap lloc.

Enllumenat de les Festes de Moros i Cristians. Arxiu de Joanjo Puertos.

Castelló vist des de...

Badajoz

Leo Moreno Pons

Enguany fa seixanta anys que vaig nàixer a Castelló. Enguany en fa més de trenta que visc fora. Més de mitja vida. Quan em van proposar escriure en esta secció del llibre de festes, el primer que vaig pensar va ser: com puc resumir en poques línies el que és per a mi Castelló? He de dir que les companyes que m'han precedit en esta tasca de contar la nostra visió del poble des d'allà on vivim, m'han ajudat prou perquè totes dibuixem un panorama semblant: ací tenim la xarxa de seguretat de la família on hem nascut i crescut, ací emmagatzemen les vivències d'infantesa i de joventut, el sabor dels nostres menjars, les ganes de festes i combois, els passejos pel terme, les casetes, el retrobament amb els

amics, la música que ho envolta tot, els barrets pel poble —on vas?, d'on vens? La visió del pic de Santa Anna i del Castellet en arribar al poble, travessar el pont de l'Albaida i pensar que ja estic a casa; o el so de la campana de l'Ajuntament marcant les hores i les mitges. En definitiva, mil detalls que fan poble i el fan únic als nostres ulls.

Doncs si ja està tot dit, què puc contar jo? Començaré pel principi. Des que vaig decidir projectar la meua vida al costat de Vicent, sabia que el nostre destí era viure fora. Tots dos som de Castelló i compartim amics, experiències i records. Així doncs, hem viscut un temps a Sevilla, a Mèxic, a Florida, i sobretot, a Badajoz, on treballem i vivim encara. I no m'ha

La campana de l'Ajuntament des de la casa dels meus pares. Foto de Loles Moreno.

La ciutat de Badajoz des de ma casa. Foto de l'autora.

sabut mai greu. Sí que és veritat que, en aquells moments, Badajoz no es presentava com un lloc atractiu; tan lluny —*el lejano oeste*—, me l'imaginava fosc, àrid, terra de carrasques, *bellotes* i porcs, tan diferent dels paisatges i de la nostra forma de viure, tan mediterrània i lluminosa. Bé, no és ací el lloc de contar les meravelles paisatgístiques, històriques, culinàries, etc., de les terres extremenyas, però si més no, vos diré que estava equivocada i vos convida a comprovar-ho per vosaltres mateixos.

Si veniu, vos colpirà la verdor del paisatge i vos encantaran els productes i menjars autòctons —no sols el pernil, que és espectacular—, l'alegria i l'espontaneïtat: viure un carnestoltes a Badajoz és una experiència inoblidable que recorda molts moments de les Festes de Moros i Cristians de Castelló. Voreu que la gent és acollidora i curiosa i a les poques frases sabran que sou valencians, perquè l'accent perdura i vos resultarà xocant que vos diguen que *hablas fino*. Hi ha qui pensa que tots vivim vora mar i se sorprén quan li conte que el meu poble està envoltat d'un mar verd d'horts de tarongers i el mar d'aigua no s'hi veu des d'allí.

A Badajoz les taronges es dividixen en “*de mesa*” i “*de zumo*”, res de la varietat que coneixem al poble. Molts no saben com pelar i cuinar les carxofes, en canvi, són experts en el gaspatxo de verdures. Els diumenges mengen *arroz con pollo* i al·lucinen prou si els fas una paella mínimament bona. A la gent li encanta ajuntar-se i compartir el primer àpat del dia —Badajoz és coneguda com la *capital del desayuno*— doncs, dic jo que a Castelló es trobaran com a casa i fliparan amb els nostres almozarars. Qui més i qui menys ha experimentat la basca de l'estiu mediterrani i és una conversa recurrent raonar què és millor (o pitjor), si l'ambient extremeny calent i sec que t'asfixia, o fondre's suant en el caldo mediterrani.

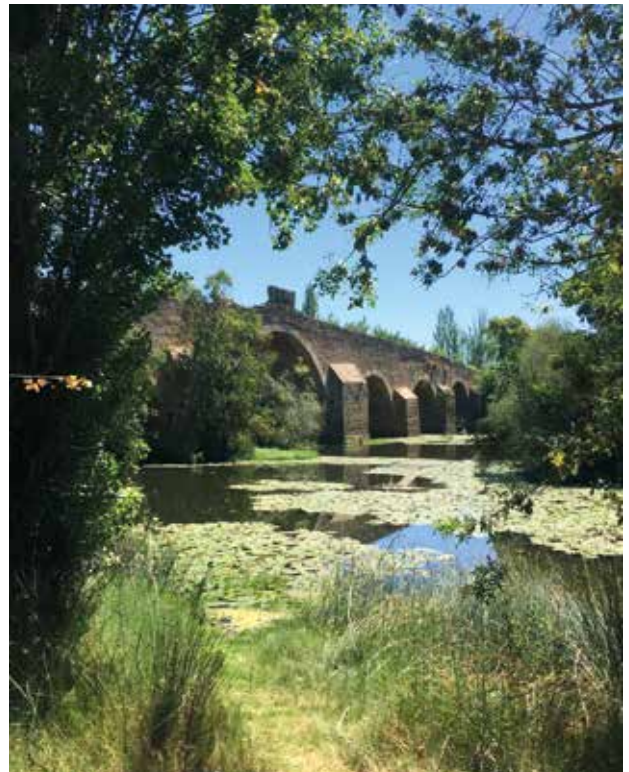
Viure fora permet obrir la perspectiva i la vida s'observa amb més detall si s'enfoca la vista en la

direcció on és el teu poble. Des de lluny, un munt d'activitats lúdiques, esportives i culturals enriqueixen la vida dels veïns de Castelló i enlluernen el foraster. Associacions socials, festeres i esportives, cursets i tallers per a tota mena de col·lectius (dones, xiquets, joves i majors), trobades musicals i artesanes, presentacions de llibres, concerts, cinema, etc. Malgrat no poder enumerar-ho tot, seguir *El Miragall* en Telegram em permet estar al dia i gaudir de la vida del poble encara que siga virtualment.

Tota la vida he pensat que el lligam que tinc amb Castelló és fort. Un lligam que portem allà on anem i ens estira a tornar. En eixir de Castelló vàrem descabdellar un dels fils amb què hem teixit la trama de la nostra vida i amb el qual hem envoltat els nostres fills: a casa sempre hem parlat valencià, hem menjat

El meu hortet de pocs anys en la ribera
Foto de l'autora.

Passejant per Badajoz.
Foto d'Àlex Garzó.

Una carrasca mil·lenària en la devesa extremenya.
Foto de l'autora.

arròs caldós, arròs al forn, *fideuà* i coca de pimentó i tomaca; a Castelló està la colla d'amigues i amics, la meua gent; fins i tot els absents: Amparo, la meua germana, qui a Castelló va trobar molts anys de vida tranquil·la i joiosa. Aquell fil mai no s'ha trencat, més aviat ara és un cordó, que al cap dels anys tornem a cabdellar com si buscàrem un fi determinat. I si no, pregunteu als meus fills. A Badajoz van nàixer i allí s'han fet grans; les seues vivències, però, són tant extremenyes com valencianes i, ara, també tots dos tenen un projecte de vida amb una parella de castellanencs.

Vistes de Badajoz: el riu Guadiana i la Plaza Alta.
Fotos d'Ale Merino.

Enguany, que la gent de la meua quinta ens hem retrobat, ara que els meus pares són majors i vull estar més temps amb ells, ara que quan torne al poble veig i gaudisc dels meus fills, trobe que lentament tot encaixa.

*L'aroma dolç i cítric del poble ens crida;
és la màgia del record compartit i recordat;
és el fluir circular de l'existència.
El cercle que es tanca.*

Castelló des de l'aire.
Fotos d'Alex Garzó.

La quinta del 63. Foto de Merxe Cano.

Castelló vist des de...

París

Carolina Castells Alfonso

Em presente: soc Carolina Castells Alfonso, filla de Salvador Castells i Maribel Alfonso, i soc veïna de Castelló de tota la vida. Però, des de fa uns quants anys, per motius laborals, visc a l'estranger. He tingut l'oportunitat de viure en diferents països europeus, com Bèlgica o Irlanda, però actualment visc a París, l'anomenada Ciutat de la Llum. No es diu així pels seus decorats lluminosos de la Torre Eiffel o de l'avinguda dels Camps Elisis, sinó perquè va ser la primera ciutat europea a enllumenar els carrers amb gas a principi del segle XIX.

El perquè he decidit establir-me a París i no en les altres ciutats, és perquè el meu marit, Jose Sánchez i Vilchez, natural de Xàtiva –però que ja podem dir que és de Castelló– es dedica a la investigació.

França, de fet, és un dels països europeus que més aposta per este camp. París ens ha donat moltes oportunitats, com ara l'accés a una infinitat de cultura i d'història. Per exemple, cada primer diumenge de mes tots els museus són d'accés gratuït per a tot el món, i els dijous a la nit, alguns museus com el Louvre fan activitats culturals, com concerts o altres tipus d'espectacles. No obstant això, una de les activitats que més aprecie de viure allí, és poder assistir a l'òpera a uns preus assequibles per a tots. El dia més important a França és el 14 de juliol, el dia de la Presa de la Bastilla, on es pot assistir gratuïtament a vore obres com *La Bohème* de Puccini.

París és també una de les ciutats més famoses i conegudes per la seua moda i les tendes de moda de

Nosaltres en un monument poc conegut de París

Grans magatzems de La Fayette

més prestigi. Fins i tot en algunes d'elles pots trobar pintures del segle XVII com la que van descobrir fent una obra en la tenda d'Oscar de la Renta. París no és només visitar monuments, museus, anar de compres o de concerts; és l'oportunitat de viure en una ciutat on conviuen diferents cultures en el mateix territori: catòlics, musulmans, jueus, hindús, gràcies a les quals podem disfrutar d'una oferta gastronòmica variada sense eixir de la ciutat. És allí on hem trobat el millor restaurant japonés per menjar *sushi* o *ramen*, on hem menjat el millor tajin o els millors dolcets *tunisienses*. A més a més, viure a l'estranger ens ha donat la possibilitat de conèixer amics i amigues de tots els racons del món, persones que formen part de la nostra família a París.

La vida a la gran ciutat és molt diferent del poble. No pel fet de ser gran, sinó per la diferència cultural. A París és impensable sopar al carrer o parlar cridant, com fem al poble. Jo diria que els francesos parlen més bé a cau d'orella, ben al contrari que al poble, on la gent és molt més expressiva i extravertida. Moltes vegades, sobretot al principi d'estar a França, la gent es girava quan ens sentien parlar.

Viure a l'estranger fa que t'adones de detalls que abans passaven desapercebuts. No li donava tanta importància a coses com dir bon dia al creuar-te amb un veí pel carrer o aquelles coses tan senzilles que varien segons l'època de l'any. A l'hivern, per exemple, enyorem els passejos pel terme, anar a la font Amarga, disfrutar de la calor del migdia, el suc de taronja fet amb taronges del terme acabades de collir, poder tornar uns dies al poble per Nadal i poder reunir-nos amb la família.

En arribar el mes de març, somniem a tornar uns dies per Falles. Estos dies connectats a les

notícies per vore, en diferit, una mascletà o saber quina falla ha guanyat el primer premi. Desitgem tornar uns dies per recórrer la ciutat de València amb els carrers tallats, sentir l'olor de pólvora i la música per tot arreu. Per a nosaltres març és menjar-se uns

Maquetes fetes per mon pare, entre elles l'ajuntament de Castelló i el Mercat

La meua gosseta Tessa i jo en la plaça des Vosges de París

bunyols de carabassa amb xocolate a les tantes de la nit després de la revetla.

Quan arriba l'estiu desitgem tornar per a les Festes de Castelló, per poder assentar-me a la fresca a passar l'estona amb les veïnes i els veïns, o els tan entranyables sopars al carrer amb l'entrepà baix del braç o les torrades a casa dels amics. L'estiu castellanenc és allargar la vetlada amb jocs de cartes com el ramiro, el parxís o la *Fallera Calavera*. Per a mi Castelló, és tornar a casa, són les vacances, és el fet d'estar amb la família i els amics. Tornar al poble és recordar una infància feliç i lliure, els jocs al carrer, les vespres al poliesportiu, les nits a la fresca, les paelles a la cotxera de mon tio Fombuena o a la caseta de ma tia Pepica al terme de la Font Amarga amb tota la família. Castelló és el sol, el clima, entrar en casa i retrobar-me les maquetes de mon pare que et donen la benvinguda només traspasar la porta. Són els passejos per l'horta amb els meus pares per olorar la flor del taronger, menjar l'arròs al forn amb cigrons de ma mare, l'arnadi que ens prepara per Pasqua o la salmorra a l'estiu.

Si hi ha alguna cosa que caracteritza Castelló són les Festes, que mereixen un punt i a part. Les festes del poble són el dia de les disfresses, el cara a cara de les orquestres, els Moros i Cristians i les albades. Castelló és festa i un ambient immillorable que cap ciutat europea podria igualar. Nosaltres, que hem vist l'ambient de les festes de l'estranger, podem dir sense temor a equivocar-nos que les Festes de Castelló són les millors! Això sí, la calor i els mosquits -que em tenen fregida a picades- no són una cosa que trobe a faltar.

Per acabar, Castelló és una forma de viure la vida, de viure les festes i estar amb la gent que estimes. Són les nostres vacances i espere que, més prompte que tard, passen de ser les nostres vacances a la nostra rutina.

*Les Festes
de fa 50 anys
1973*

Villanueva de Castellón

FIESTAS • Septiembre 1973

NUESTRA PORTADA

La estación del ferrocarril. Ya tiene 58 años. Es del mismo trazo que cualquiera otra de la línea Valencia-Villanueva de Castellón. Como cosa material, ninguna importancia. Como dato afectivo, de gran valor.

El dibujo es un trabajo de innegable calidad, y está realizado con ilusión.

El tema, aparentemente sin importancia, es de vital interés para nosotros.

El desplazamiento de la estación (las vías, el servicio, no el edificio, que puede ser destinado a otro fin) proporcionaría un ensanche, con desahogo, y al mismo tiempo nos dotaría de una zona verde, con paseo y jardines, y lugar de recreo de niños, y un más, de las personas de edad.

Este tema ha sido abordado muchísimas veces. Lo hemos expuesto en los Ministerios de Obras Públicas y de la Vivienda, en repetidas ocasiones. Siempre con la esperanza de resolverlo favorablemente.

La solución, de tipo económico, es costosa, pero esperamos que, si no decae el interés puesto en esta gran mejora, Villanueva de Castellón verá la realidad de lo que ahora constituye un anhelo.

*Villanueva
de Castellón*

FIESTAS CIVICAS

**1, 2, 3 y 4 de septiembre
de 1.973.**

Imprenta "MENA"
Villanueva de Castellón

La Estación de Villanueva.

Es uno de los contados edificios que quedan en el ambiente local con bastante historia. Es un edificio sin pretensiones. No importa cuando se construyó, pero es como una mujer que ha envejecido y sin embargo, como lo fué en otros tiempos, se conserva alegre y bonita. En sus andenes, con ese ir y venir de la gente con el pequeño salvaconducto que es el billete ferroviario, se ha formado la pequeña historia que cada viajero escribe, sin escribir, en sus andanzas. Unos van a los pueblos inmediatos -Alberique, Carlet, Alcira, etc.- por motivos más o menos urgentes. Algunos se desplazarán hasta la capital, con problemas mayores -Hacienda, Magistratura del Trabajo, bancos, comercios- o a pasarlo bien simplemente en algún espectáculo o darse el gusto de sentarse en una de esas estuendas cafeterías de la plaza del Caudillo.

Otros hacen el viaje más largo y muchos más, cargados de emoción y de maletas, van camino de la nostalgia a Francia, Alemania, Suiza. Son los viajeros que solo gastan billete de ida y de un largo compás de espera para el billete de vuelta. Son los viajeros que más quieren a Castellón, porque lo tienen continuamente en los labios y en el corazón. En la lejanía que impone la emigración, ellos adoran los pequeños detalles de su rincón familiar de la amistad verdadera, de personas, cosas y detalles inverosímiles.

Cuando se inicia la operación retorno, los que han ido más cerca -¡cosa extraña!- son los que vuelven más cansados: ¡Qué ganas tengo de llegar a casa! ¡Qué bien se está allí! Los que vienen de la capital vienen cargados de cosas y con los bolsillos descargados. Los que vienen de lejos, de más allá de la frontera, llevan en las maletas "souvenirs" y café y dinero muy valioso, porque se ha ido ganando a base del esfuerzo personal que a su manera, viene a enriquecer la economía extranjera y la propia; pero tienen ilusión en la vuelta y saben que en el viejo andén de la estación de Villanueva estarán esperándoles alegres, las mismas personas que les despidieron con tristeza.

Pero hay personas que van a la estación y se quedan: son los que despiden y reciben a viajeros y otros, muy curiosos, los que van a por la prensa, los impacientes, los que marean al pobre Daniel, que entre mareo y mareo, vende iguales y algún que otro décimo de lotería, los viejos simpáticos y algún que otro vecino. ¡Ah, los empleados, el jefe de la estación que, indiferente, da la salida a los trenes, o recibe a los que llegan con viajeros. ¿Y después? Después nada. Como cualquier mortal la estación se echa un sueñecito y se queda sola en el silencio de la noche. Mañana volverán a llenarse sus andenes con gentes que van y vienen; pero eso a la estación no le importa, porque mañana se sentirá, aunque vieja, alegre y bonita como siempre.

Fernando Ferris

Rita, Maria Asunción Martorell Andrés

REINA DE FIESTAS 1973

Rosario Ferrando Luna

M.ª Dolores Sala Someño

María Romero Talens

Rosario Climent Caldés

C
O
R
T
E
D
E
H
O
N
O
R

INDIDE CRONOLOGICO DE FESTEJOS

SABADO, día 1

A las 12. Volteo general de campanas, y disparo de fuegos de artificio, en la plaza de los Mártires (Ayuntamiento).

A las 21 Pasacalle por la Banda de Música "Lira Castellonense", por el itinerario de costumbre

A las 23.—"XVIII Juegos Florales", en California. Actuará como Mantenedor el Ilmo. Sr D Lucinio Sanz Martínez, Teniente Alcalde del Ayuntamiento de Valencia
Seguidamente recepción en la Casa Consistorial, y Gran Verbena en California, hasta la madrugada.

DOMINGO, día 2

A las 7 "Despertá", a cargo de la comparsa 'Los Alfárabes'

A la misma hora, y en el río Albaida, Concurso Local de Pesca.

A las 8. Prueba Motociclista puntuable para el Campeonato de España, en el Circuito de la Avenida de la Falange. Organizada por el Moto Club de esta Villa.

A las 9. Pasacalle por la Banda de Música 'Lira Castellonense'

A la misma hora, V Trofeo Fiestas de Ajedrez en la Sociedad Musical. Entre C. A Alcira y el C. A Vva. de Castellón, a diez tableros.

A las 11 Dibujos Animados, en el Cine Rex. No apto para mayores de 14 años.

A la misma hora, Trofeo Fiestas de Baloncesto, en la plaza de Francisco Carbonell (c/ l Cm).

A las 13.—Pasacalle por la Banda de Música "Lira Castellonense", por el siguiente itinerario: Caudillo, A. Aparicio, Colón, Santo Domingo, General Goded, Diputación, Pere Calp, Jaime I, Bandera Valenciana, Estación, Franco, hasta la casa Social.

A las 16. Gran Desfile General de Moros y Cristianos. Salida, desde la plaza de Bosch Marín; reunión, seguidamente, en la plaza de los Mártires (Ayuntamiento), desde donde se iniciarán las marchas moras, hasta llegar a la Avenida de la Falange, dando dos vueltas a la misma, y rindiendo honores ante la tribuna de las Autoridades.

A las 17. Concurso de Palomos Deportivos. Organizado por la Sociedad Columbicultora "La Progresiva" de esta Villa.

LUNES, día 3

A las 7. "Despertá", a cargo de la comparsa "Los Tuaregs"

A las 9. Pasacalle por la Banda de Música "Lira Castellonense", por el siguiente itinerario: Queipo de Llano, General Mola, Federico Picornell, Francisco Benetó, Ausias March, Ramón Talens, Isabel la Católica, Francisco Carbonell, a la Casa Social.

A las 10. Cucañas y Juegos Infantiles, en la plaza de los Mártires (Ayuntamiento).

A las 14. Pasacalle por la Banda de Música "Lira Castellonense", por el itinerario siguiente: Caudillo, Pintor Ribera, General Goded, General Fanjul, Juan Vidal, Maestro Serrano, Pérez Cabello, Isabel la Católica, Ramón Talens, Antonio Aparicio, a la Casa Social.

A las 16. "Cordá" en el Barrio California. Dos horas, o sea terminará a las 18.

A las 17.—Festival Infantil, en la plaza de los Mártires (Ayuntamiento).

A las 23. II Festival de Bandas de Música, en California. Actuarán las Bandas "Sociedad Musical", de Alcira, "Sociedad Primitiva Setabense" de Játiva, "Unión Musical", de Alberique, y "Lira Castellonense", de esta Villa.

A la misma hora, Gran Verbena en la plaza de los Mártires (Ayuntamiento).

C
O
R
T
E
D
E
H
O
N
O
R

Rafaela Aznar Escalera

M.ª Dolores Pausà Candel

M.ª Dolores Fombuena Garrido

Vicenta Perucho Sánchez

María Chordá Puertos

Dolores Mateu Peris

Vicenta Francés Alandes

Josefa Orts Serrano

C
O
R
T
E
D
E
H
O
N
O
R

MARTES, día 4

A las 7 "Despertá", a cargo de la comparsa "El Castellet"

A las 9. Pasacalle por la Banda de Música "Lira Castellonense" por el itinerario de costumbre.

A las 11 Gran disparada de Trabucos, por la misma comparsa.

A las 13. Pasacalle por la Banda de Música "Lira Castellonense" por el itinerario siguiente: José Antonio, General Sanjurjo, Mártires, Dr Cajal, Francisco Carbonell, Caudillo, Gómez Ferrer, y Avenida de la Falange.

A las 17 Gran Mascletá. Se iniciará, al mismo tiempo, desde los dos extremos de la población, en el antiguo matadero y en la ermita; habrán bombardeos aéreos en las plazas de Bosch Marín, Mártires, Francisco Carbonell y Caudillo, y final en la Avenida de la Falange.

A las 16.—III Raily Automovilístico del Humor Los ocupantes de los coches deberán ir disfrazados. Habrán valiosos premios para todos los participantes. La inscripción será en el Ayuntamiento, cualquier día laborable, a horas de oficina, antes del 31 de agosto. El principal control estará situado en la plaza del Caudillo.

A las 17.—Partido de Fútbol, en el Campo L Almená.

A las 23.—Gran Verbena y Baile de Disfraces, en la plaza del Caudillo.

A la misma hora, proyección de una película musical en el Cine California. Apta para mayores de 14 años.

NOTA: Los fuegos de artificio serán disparados por técnicos responsables de las casas BRUNCHU, de Godella, y CABALLER, de Moncada.

Villanueva de Castellón, agosto-septiembre de 1973.- Por la Comisión Municipal, PASCUAL MARTORELL SERRA; por la Comisión de Festeros, RAFAEL CAMPILLO MAGRO; El Alcalde, JOSE SANZ LOZANO; El Secretario, TOMAS SEGURA BERMUDEZ.

Les Festers i els Festers en l'acte dels XVIII Jocs Florals al Califòrnia

Celebració dels Jocs Florals al Califòrnia, on les Festeres estan escortades per dos homes vestits amb trage militar que recorda la vestimenta de gala de la guàrdia reial d'Alfons XIII

Concurs de carrosses en què les participants solien desfil·lar els diumenges de festes; finalitzava a la gran via de Blasco Ibáñez

Memòria Gràfica

Any 1902/1903. Foto restaurada de la família Talens-Gómez a la Casa de Poveda. Família Talens-Gómez en la casa de Poveda. Allí trobem a Salvador Talens Sanz i Emília Gómez Martínez, naturals de Navarrés que vingueren a viure a Castelló a la Casa de Poveda a treballar les terres. Del matrimoni varen nèixer onze fills i filles, tres varen morir: Vicente i Eduardo quan eren xiquets i Pepet quan tenia 19 anys. D'esquerra a dreta, darrere apareixen: Ramon, Matilde, Salvador i Hortènsia Talens Gómez, Emília Gómez Martínez i Emília Talens Gómez. Davant: Aurèlia, Vicente, Pepe i Consuelo Talens Gómez.

11 de desembre de 1921. Militars castellanencs amb el Mestre Fayos. Durant la guerra del Rif alguns castellanencs anaren a combatre amb les tropes espanyoles. A la fotografia, realitzada a Monte Arruit (actualment ciutat del Marroc), trobem a Jaime Fayos Torres (el mestre Fayos); al seu costat, Heliodoro Llucian; Vicente Alandes Soro i, el segon assegut, Vicente Martorell Alandes, entre altres.

Any 1942. Col·legi-Asil Sant Doménech. Típica foto de grup escolar. D'esquerra a dreta, 1a fila: Regina Castells, Lola Varela, Matilde Espí, Rosa Valera, Maria Luisa Belmonte, Vicenta Chordà i Matilde Borja;

2a fila: Pepe Carrascosa, Pepe Fayos, Vicenta Fayos, Eduardo Benetó, Víctor Martorell, Amadeo, Fernando, Pascual Andrés, Pepe Lluicián, Juan Martorell i Vicenta Fuentes Blanquer;

3a fila: *Doña* Paquita (mestra), Emilia Penadés Torregrosa, Juana Sala, Leonor Martínez, *Doña* Teresita (mestra), *doña* María Ortiz (mestra), Lola Mascarós, Sara Clar, Sergia Barberà, Emilia Carbó i *doña* Conxa Simarro;

4a fila: Isabel Andani, Nieves Penadés, Amparo Muñoz, Isabel Martínez, Conxita Gallego, Milagrín Soler, Lolita Martí, Carmen Alcover, Bernabeu, Amor Torregrosa, Elenita i Rafael Ferrando;

5a fila: Isabel, Lola Soler, Juan Puertos, Lola Lorente, Fuensanta Soler, Leonor Vento, Federico Puertos, Rafael Puertos, Amparo Sastre, Vicenta Daràs, Nieves Peris i (?);

6a fila: Leonor Candel, Roberto Doménech, Vicente Poveda, Filiberto Arándiga, Domingo Sánchez, Jaime Francés, José Clar, Alberto Penadés, José Luís Isern i Eduardo Sebastià.

Dècada dels 50. Concert de Fira. La Lira Castellonera, dirigida aleshores per José María Alba, solia fer un concert tradicional en la Fira de Santa Llúcia a la plaça de l'Om. A la foto podeu observar els barracons de les parades de la fira, que es muntaven tant a la plaça de l'Om com al carrer Major.

Any 1958. Pont del riu d'Albaida. El fotògraf Palencia solia posar-se al pont del riu d'Albaida per a fotografiar les persones que anaven i venien. En esta foto trobem les castellonenques Matilde Borja i María Paz muntades a la motocicleta del fotògraf.

Any 1960. Boda de Pepica Villar i Alfredo Roca. Foto presa després del convit a la plaça de l'Església, en la porta del Bar de les Esquerres. Hi trobem d'esquerra a dreta, entre altres, a: Jaime Soler, Sunsi Francés Mascarós, Paquita Pérez Talens, Trini Caldés, Emilia Soler, Maria Puertos Poveda, Elisa Estrada Chafes, Filo Penadés Martínez, Pepica Villar González (la novia), Lola Torregrosa, Lola Rodríguez, Concha Arenás, Emilia Torregrosa, Emilia Estrada Muñoz i les criatures Maria Chordá Puertos, Nel-lo Caldés, Estrada i les bessones de Galbis.

26 d'agost de 1967. Boda de Lolita Tortosa Bo i Juan Gregori Ortiz celebrada al Califòrnia. Era bastant comú celebrar bodes al pati del Califòrnia, encara que no es conserven massa fotografies que ho testifiquen. D'esquerra a dreta trobem assentats la iaia de la nòvia, Nieves Campos Sentandreu (l'hospitalera de l'Ermita); Nieves Bo Campos i al seu braç Jose Antonio Martínez Sala; els nòvios Juan Gregori Ortiz i Lolita Tortosa Bo. Darrere de la nòvia està Fina Sanz Herrero, Balbi Vidal Bo i, amb collar blanc, Lola la *Merescala*. Assentats: Nieves Sala Bo i Jose Martínez Alventosa. Darrere d'ell i de peu: Yolanda Sala Bo i Victoria, Lola Bo Campos, Enrique Tortosa Albert, Jose Tortosa Albert, Encarna Sánchez, Emilio Tortosa Sánchez i José Tortosa Sánchez.

1968. Festers i Festers. Després de la processó, a l'altar de l'Ermita de Santa Bàrbara. Fila de dalt, d'esquerra a dreta: Manol, Jaime Francés, Mª Carmen Serrano, Federico Escuder, Puig, Elodia, Pepe Bataller, el senyor Pelegrí, Pepe Expósito, Pepe Sala, Salvador Francés Díaz (el Cadirer), José Sanz (l'alcalde), Andrés Moreno i Pascual Martorell. Fila de baix, d'esquerra a dreta: Mª Carmen Lonches, Pepica Alventosa, Pepica Grimaltos, Julieta Sanchis, Dolores Aliques, Amparo Bataller, Mati Gómez i Maribel Sala. Aponats, d'esquerra a dreta: Eduardo Serrano, Pepe Aviñó i Eduardo Sanchis.

Dècada dels 60, aproximadament. Passejant pel poble. Fotografia poc habitual en què apareixen Conxa Puertos Fons i Conxín Martorell passejant per la finca el Paraiso (l'hort de Vizcaíno), que estava entre el carrer del Pla i el carrer d'Espronceda. D'esquerra a dreta: la finca en contrucció es troba actualment al carrer de la Lira Castellonense número 10; a la dreta de la casa rural podem veure una paret que era la pantalla de cinema del casino de Les Esquerres (en funcionament des de 1925); la finca en construcció que es veu darrere de la pantalla es troba al cantó dels carrers Lira Castellonense i la Séquia (casa de Silvino Martí).

Entre 1954 i 1957. Comunitat de religioses del Col·legi-Asil de Sant Doméneç. 1a fila, d'esquerra a dreta: Les germanes Imelda Gutiérrez de Piñera Campomanes (Oviedo), Maria Jesús Rodríguez de Turón (Oviedo), Rosa Cascón de Mogarraz (Salamanca), Maria Argüelles de Villayana (Oviedo), Margarita Villa de Miyares (Oviedo) i Crescencia de Campo de Criptana (Ciudad Real).

2a fila, d'esquerra a dreta: les germanes Adelaida de Casares (Oviedo), la priora Josefina Martínez de Mieres (Oviedo) i Concepción Peris del Canyamellar (València).

3a fila, d'esquerra a dreta: les germanes Trinidad Gonzáles de Haygal (Cáceres), Catalina Flecha de Mazaneda de Torío (León) i Carmen Hernando d'Uxo (Oviedo).

De negre al mig una seglar de Castelló.

Entre 1965 i 1970. La penya La Madrilla celebrant el Nadal a l'Obrera. D'esquerre a dreta, fila del fons: (?), Carlos Vert, Evaristo Llinares, Emilio Saúco, Saoret Amorós, Vicente Lorente, Vicente Perucho, Fimo Lorente, Filiberto Guardiola, Vicente Cuenca i a la cantonada (?). Fila de davant: Ramon Fons, Pepe Llinares, Eugenio Alcover, Vicente Domingo Gilabert, Vicent, (?), Daniel Sala, Antonio Gandia i Salvador Ferrús.

Any 1973. Dolores Mateu Alegre venent botifarres al Mercat Municipal. Dolores, que vivia al carrer Carles Carbonell 16, feia botifarres casolanes i després les venia al Mercat. Solia posar-se on hui dia està ubicada la parada La Rateta Presumida.

CLÍNICA DENTAL INTEGRAL

Dra. M.ª Amparo Gandía Benetó

Odontòloga Col. 46001757

**Ortodòncia - Estètica - Cirurgia - Endodòncia -
Implants - Emblanquiments
Periodòncia - Pròtesis - Ortopantomografia
(Radiografia panoràmica digital)**

FINANCIACIÓ DE TRACTAMENTS

C/ Ravalet, 4 baix (plaça de l'Església)
Castelló
Tel. 96 245 42 95 · Mòbil 663 844 957
miriamdental@gmail.com

HORARI:

Dilluns, dimecres i divendres
Matí de 9 a 14 h. Vesprada tancat
Dimarts i dijous
Vesprada de 14 a 19 h. Matí tancat

FISCAL - CONTABLE - LABORAL
Particulares · Emprendedores · Autónomos · Empresas.

C/ Joan Fuster, 37 - 46669 SENYERA

www.inovagest.es

asesoria@inovagest.es

Contacto: Carlos Climent Ortiz

Tel. 96 245 26 24

Horario: Tardes de lunes a jueves de 16:00 a 20:00 y mañanas con cita previa

Pol. Ind. Sant Joanet - C/Tordera, 3
46669 Sant Joanet (Valencia)
info@jcamposmaquinaria.com
www.jcamposmaquinaria.com

Telf: 96 259 11 95
Movil: 667 601 440

LLOGUER DE COTXES
CITROËN
MOMPARLER

Tel. 962 450 245
46270 CASTELLÓ
<https://redoficial.citroen.es/castello>
(Reserva la teua cita ONLINE)

Intropía

wellness & relax

Centre de Bellesa especialitzat en tractaments facials i corporals,
així com aparatologia i medicina estètica

- Tractaments facials i corporals
- Maquillatge social i fantasia
- Micropigmentació de celles i ulls
- Massatges relaxants, circulatoris, dretants i teràpies wellness
- Rajos UVA
- Valoració de la pell i cosmiatria
- Mesoteràpia facial, corporal i capilar
- Indiba Deep Beauty
- Ones de xoc
- Criolipòlisis
- Depilació làser Diòde i elèctrica
- Presoteràpia
- Electroteràpia magnètica
- Consulta medicina estètica

☎ 600 668 579
📍 Mestre Giner, 13
Castelló
f Intropía Wellness&Relax
@intropiawellness

HERNÁNDEZ

Clínica Dental

Dr. Enrique Hernández Liñana
Nº Col. 46003022

Plz. del Ayuntamiento, 9-2-5ª
46270 Castelló (Valencia)

Tel. 962 454 208
www.clinicadentalhernandez.es
clinicahdz@gmail.com

Hijos de
**Vicente
Climent**

CONTINUEM
compromesos amb l'agricultura

Partida del Pla, s/n ● Castelló
962450194 ● admin@hvcliment.net

Solvima Advocats

Moisès Vizcaino

El nostre equip de professionals especialitzats en els distints camps jurídics ens permet oferir serveis molt específics davall una mateixa direcció estratègica.

DILLUNS A DIJOUS, PRÈVIA CITA
www.solvima.com

CASTELLÓ 46270

C/ Reverend Joan Vidal, 26-1r. (Parc de l'Estació)

VALÈNCIA 46007

C/ Uruguai, 11 - 6a - Desp. 604

Moisès Vizcaino

657 657 145

mvizcaino@solvima.com

Maite Solomando

667 241 045

tsolomando@solvima.com

Carmen Martínez

661 564 313

cmartinez@solvima.com

Pilar Mas

666 521 243

pmas@solvima.com

Civil - Matrimonial - Laboral - Mercantil - Penal - Administratiu - Urbanisme

Óptica Mínguez
CENTRO DE OPTOMETRÍA Y AUDIOLÓGIA AVANZADO

**Revisió visual
i audiològica gratuïta**

Tytilus
ANES DE CASA

**jubiles i pensionistes
VALLENAVA DE CASTELLÓN**

opticaminguez.com   [@farmacia_optica_minguez](https://www.instagram.com/farmacia_optica_minguez)   [/Farmacia-Optica-Minguez](https://www.facebook.com/Farmacia-Optica-Minguez)   [962451093](tel:962451093)

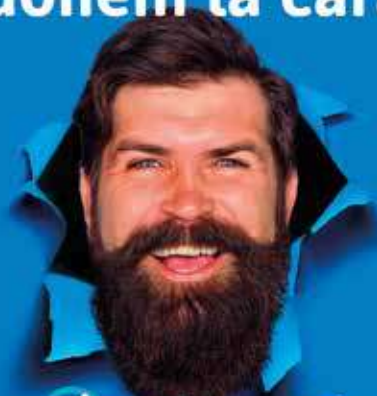
Gasóleos Masip

DISTRIBUCIÓN DE GASÓLEOS A DOMICILIO

C/. Diputación, 24
46270 VILLANUEVA DE CASTELLÓN (Valencia)

Tel. 96 245 08 72
administracion@gasoleosmasip.es

Sense embolics.
De tu a tu.
Som d'ací
i donem la cara!

air connect

fibra

mòbil

fix

www.airconnect.es • 96 301 01 10 • info@airconnect.es

Prepara tu verano
Todo en montajes e instalaciones del hogar

TOLDO FUST

Toldos / Cocinas / Carpintería
Integral / Todo en persianas,
mallorquinas y mosquiteras.

Consulte preu
sense compromís

Preus especials
per agricultors i ramaders

Descomptes autos
fins al 75%

Descomptes cases
fins al 50%

Demane pressupost al 96 243 07 61

ÉS EL MOMENT D'ESTALVIAR!

**CORREDORIA
D'ASSEGURANCES**

Rafael Antoni Escuriet i Roig
Gloria Pascual i Roig
Xavi Pascual i Roig
Nora Escuriet i Roig

C/ La Vall, 8
46740 **Carcaixent** (València)

Tels. 96 243 07 61
96 246 70 91

Mòbil / WhatsApp 623 490 830

Fax 96 246 70 63

DPT. DIVERSOS
gloriapascual@assegurancesgir.es

DPT. AUTOMÒBILS
xavipascual@assegurancesgir.es

DPT. AGRÍCOLA
rafaescuriet@assegurancesgir.es

DPT. SINISTRES
noraescuriet@assegurancesgir.es

Ins.Rec VS- 99-0041, Conselleria Hisenda

www.assegurancesgir.es

POVEDA

INSTAL·LACIONS ELÈCTRIQUES

677 226 490

CAMI DEL CEMENTERI S/Nº
46270 VILLANUEVA DE CASTELLÓN
Telf: 96 245 21 83
email: salvador@materialselpla.com

MATERIAIS DE CONSTRUCCIÓ EL PLA S.L.

SUBMINISTRES PER A LA CONSTRUCCIÓ
EXPOSICIÓ DE PAVIMENTS CERÀMICS, SINTÈTICS I REVESTIMENTS
CONTENIDORS I GESTIÓ DE RESIDUS DE CONSTRUCCIÓ
SERRALLERIA I FUSTERIA METÀL·LICA
SANJAMETS DE BANY I GRIFERIES
FERRAMENTA DE MA D'ALBAÏLERIA
ASSESSORAMENT TÈCNIC DE MATERIALS DE CONSTRUCCIÓ
SERVICI DE TRANSPORT I GRUA GIRATORIA AUTO-CARREGANT
SERVICI ARQUITECTURA / ARQUITECTE TÈCNIC COL·LEGIAT

INSTAL·LACIONS DE FONTANERIA

Emilio J. González Ferrando

FONTANERÍA

CALEFACCIÓ

AIRE CONDICIONAT

TEL. 636 344 910

C/ Castellonet de la Conquesta, 1
46270 Vva. de Castellón (Valencia)
fontaneriaegonzalez@hotmail.com

LÀPIDES ARTÍSTIQUES

689 546 870

Mar Penalba

C/LIRA CASTELLONENSE 2

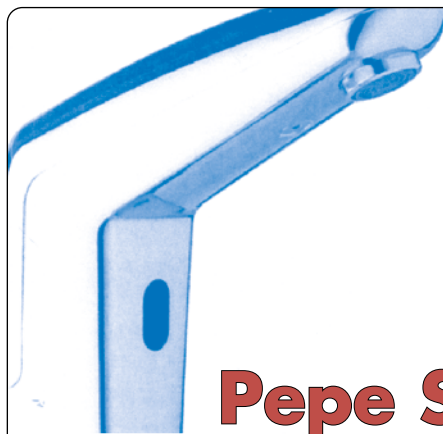
46270-CASTELLÓ

**FRIGORÍFICOS
SEBASTIÀ**

**Desverdització de fruites
Manteniment de fruites i congelats
Túnel de congelació
Càrrega i descàrrega de contenidors
Eliminació astringència caquis
Dipòsit duanes**

Ctra. Sant Joanet, s/n
46270 Castelló (València)
Tel. 96 245 01 05 - Fax 96 245 21 33
sebastia@frigorificossebastia.com

Pepe Sanz

**Fontaneria en general
i calefacció**

Telf.: 651 907 321

C/ Hernán Cortés, 1-1er
46270 Castelló

fontaneriapepesanz@gmail.com

pla _____
assessors

Fiscal, Laboral, Comptable, Jurídic

Declaracions de renda
IVA General i Simplificat
Comptabilitat d'empreses
Estimació directa i objectiva
Retencions i ingressos a compte

Assegurances

Automòbils - Hogar - Comerç - Vida - Jubilació

Avda. de Cuba, 23 - Tel./Fax 962 452 723
46270 **CASTELLÓ**
C/ Sant Pere, 21
Tel./Fax 962 590 420
46670 **LA POBLA LLARGA**

IMAN DÖNER KEBAB
Reservas para llevar

De lunes a jueves:

12:00 a 16:00 - 18:00 a 24:00

Viernes, sábados, domingos y festivos:

12:00 a 24:00

REPARTO A DOMICILIO GRATUITO*
de jueves a domingo de 20:00 a 24:00

96 245 44 10

C/ Maestro Giner, 3 bajo
Castelló

* Pedido mínimo a domicilio en Villanueva 6€
en Senyera 8€

MAPFRE

Tu aseguradora global de confianza

MAPEX MEDIACIÓN S.L

Carrer del Pla 2, 46270 Castelló

Tels: 962452594 / 601391328 /
601022228

Decesos 24h: 634726565

PUB La Taverna CASTELLÓ

JUEVES, VIERNES & SABADOS

ENTADA GRATUITA

**CELEBRAMOS
30° ANIVERSARIO**

AMPLIAMOS TERRAZA DE VERANO, SONIDO, ILUMINACIÓN
Y MAS SORPRESAS...

¡VIERNES Y SABADO TARDEO!

C/ FRANCESC BENETÓ 18, CASTELLÓ (46270)

Bones Festes

CHALVER

AUTOESCOLA

Estem al
C/ Argentina, 7

Mòbil 617 249 031
Tel. 962 451 389
Castelló

Dra. XELO PERIS MOLL

Col·legiada nº 2786

Màster en pròtesi dental

odontologia general

cirurgia

ortodòncia

pròtesi

implants

estètica

blanquejaments

**Finançament
sense interessos
fins a 12 mesos**

C/ La Séquia, 5 · Castelló
Tel. 962 452 269

Administració de
Loteria nº 2

**QUINIELAS
JULI**

C/ JOANOT MARTORELL Nº 10
46270- CASTELLÓ (VALENCIA)

Tlf: 96 245 22 19

Email: quinielesjuli@telefonica.net

EL TEU PUNT AMIC: 79825

ISMAEL

FORN-PASTISSERIA

Elies Varó, 9

Tel. 96 245 02 26

46270 **Castelló**

(Valencia)

TRANSFORMACIONES,
MOVIMIENTOS Y PREPARACIÓN DE TIERRAS,
EXCAVACIONES Y EXTRACCIÓN DE ÁRBOLES

Idefonso

Martí

ildefonsomarti@hotmail.es

C/. Moreretes, 65

46270 Castelló

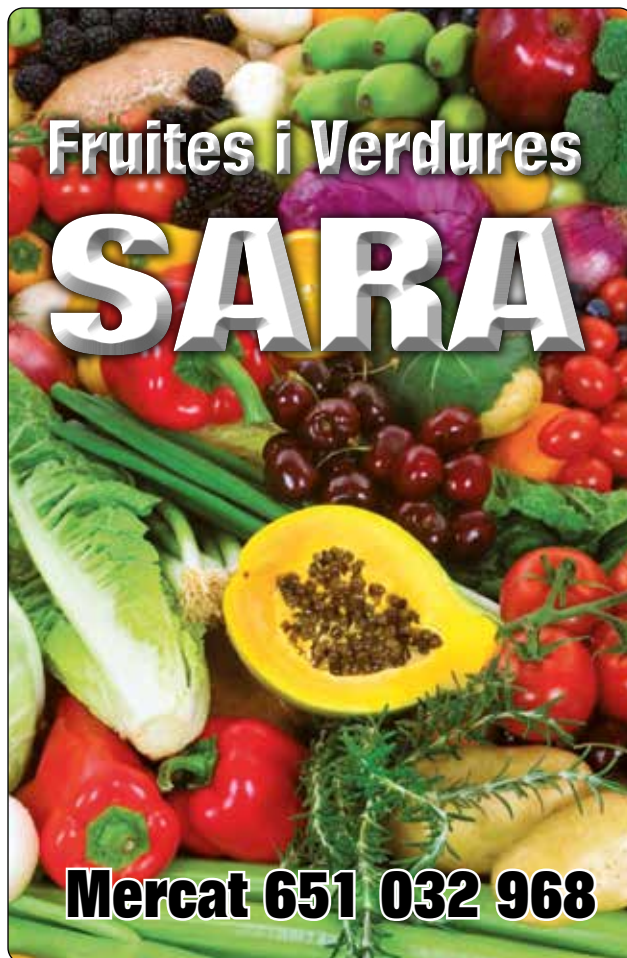
(Valencia)

Tel. 649 380 987

Tel./Fax 962 450 002

Fruites i Verdures

SARA

Mercat 651 032 968

Javi Llorens

- TRACTAMENTS FITOSANITARIS
- TREBALLS AGRÍCOLES
- TRANSPORTS
- REPARACIÓ I MANTENIMENT DE MAQUINÀRIA AGRÍCOLA

Albalat dels Sorells, 19-21
46270 Vva. de Castellón (València)

TELS. ADMINISTRACIÓ

653 794 948

962 453 247

TEL. GERENT

653 794 949

administracion@jaiva.es

www.jaiva.es

EXAGRO®

« SINCE 1942 »

¡BONES FESTES!

Cooperativa del Camp de Vila Nova de Castelló, Coop.V.

Camí Vell de Pobla Llarga, 18
46270 Castelló (Valencia)

Telf: 962450523